

ANSER

Skånes Ornitologiska Förening
nr 4 2020

- Avveckling
- Gumpfotad • Charmtroll • Föränderligt
- Artkunskap • Fiskekompis • Zoom

Vellinge kommun borde utveckla, inte avveckla Falsterbo naturum

I förra ledaren uppmärksammade jag en polisanmälan om möjligt faunabrott mot lappuggla i Småland. Det visade sig senare att åklagaren, efter att husrannsakan av polisens nationella grupp för faunabrott gjorts, friade den som utpekats. Jag fick för en tid sedan ett samtal från den utpekade, som tillika är markägaren, där det påstådda brottet, att ägg försvunnit, begåtts. Markägaren, som själv upptäckt häckningen av lappuggla berättade att ägg i första kullen 2020 försvunnit av okänd anledning, men troligen av mård. Den andra kullen blev det två rötägg i och en tredje kull lades och två ungar kom på vingar under augusti. Detta har också verifierats i kontakt med Anders Wirdheim, som var på plats. Även om det i det här fallet blev ett friande för den utpekade, är det viktigt att polisens faunabrottsgrupp utreder vid anmälningar och tyvärr finns det fortfarande exempel på ljusskygg faunabrottslighet, som vi som skådare behöver vara observanta på.

Under hösten nåddes vi av beskedet att Vellinge kommun kommer att stänga ner Falsterbo naturum från 1 januari 2022, mindre än fem år efter invigningen med landshövding och representanter för Naturvårdsverket. Det här är ett på alla sätt olyckligt beslut i en kommun som utöver att ha många fina naturreservat också har en av Europas mest välkända och viktigaste flyttfågelplatser.

Hit kommer under höstarna besökare från hela Norden och från länder som Tyskland, Nederländerna, Frankrike och Storbritannien. Många besökare kommer också hit under våren och försommaren för att njuta av de sköna skärfläckorna i Sveriges största koloni på Landgrens Holme intill Skanörs hamn. Många besökare tar en tur ut på Måklappen under den tillåtna tiden november–januari och tittar på sälarna. Här har naturums kompetenta biologer och guider under årens lopp på ett förtjänstfullt och professionellt sätt guidat många barngrupper såväl inom som utanför kommunens gränser. Även för en bred allmänhet har verksamheten på naturum varit angelägen för att berätta om hur viktigt det är att visa hänsyn och varsamhet i vårt umgänge i naturen nu när allt fler söker sig ut för naturupplevelser.

Sju miljoner av statligt stöd, skattemedel, har be-

Foto: Per Persson.

talats ut från Naturvårdsverket. Det är första gången som verket ställs inför ett beslut om nerläggning av ett kommunalt naturum efter så kort tid. Naturvårdsverket har aviserat att man kommer att se över sina kriterier och ett slags Lex Vellinge blir följden. Vellinge kommun borde ha insett värdet av att utveckla Falsterbo naturum med ännu större fokus på de unika naturvärdena, framför allt på det internationellt välkända fågelsträcket över Falsterbonäset.

För att återknytta till lappugglan blir det en intressant redogörelse i detta nummer av *Anser* av lappugglans förekomst i Skåne genom åren och inte minst under 2020. Vi inleder som vanligt med en text av Arne Ohlsson, denna gång om vinterhämsling. En längre artikel tar upp smådoppingens liv och leverne i Lunds reningsverksdammar. Vi planerar även fortsättningsvis att ha någon längre artikel i *Anser* och vill påpeka att detta inte skjuter bort andra alster. Vi utökar helt enkelt antalet sidor i *Anser*, då så behövs.

Inför årsmötet 2021 behöver styrelsen få in goda förslag på en ny lämplig ordförande. Jag har, som en del av er redan vet, tyvärr drabbats av en obotlig sjukdom, som gör att jag har bestämt mig för att inte ställa upp för omval som ordförande. Tycker det har varit spännande, att som ordförande ha fått ta del av alla kloka synpunkter och inspel från styrelsens kompetenta och erfarna ledamöter. Jag lämnar dock inte styrelsen utan bara ordförandeposten. Som avgående sådan tackar jag alla för den här tiden i denna viktiga förening.

Per-Magnus Åhrén – Ordförande

Innehåll

Oansenlig vintergäst

Diskvalificerad som julkortsfågel

Arne Ohlsson 3

"Hiskelig myckenhet"

Fågeln "som inte fanns"

Bo Ekberg 7

Vid vägs ände

Lappugglan i Skåne

Kenneth Bengtsson 23

Väldokumenterade charmtroll

Ett fantastiskt uggleår

Bo Göran Andersson 30

Vintervariationer

Råådalen i vinterskrud

Thomas Alerstam 32

Rytm

Livets pendelrörelser

Ulrik Alm 38

DESSUTOM

Läsvärt 42

Notiser 46

Mini-Anser 52

Fågelkonstnären 54

Program 60

Referat 64

Vardag 66

Upprop 70

Falsterbonytt 73

Omslagets framsida: Vinterhämsling. Foto: John Larsen.

Akvareller (Kärnsnäppor och rödhake): Måns Sjöberg.

Omslagets baksida: Lappuggla. Foto: Bo Göran Andersson.

I *Anser* 2020:3 visade vi en stjärtpenna från en ringduva.

Från vilken fågelart kommer denna fjäder?

Längden är 65 mm.

Svaret får du i nästa nummer av *Anser*.

Vintergästen vi finner oansenlig

Med årstiden i namnet och brunspräcklig beklädnad är vinterhämplingen en flyktig gäst där vidderna bjuder frön efter sommaren i karga nordanmarkers ljusa dygn. Den behöver ogräs.

Arne Ohlsson

Det finns fåglar som vi uppfattar som riktigt oansenliga. Inga påfallande färger eller fältkaraktärer, kanske med ljudtyttringar som liknar flera andra arters. Kanske stöter vi på dem mest undantagsvis. Avtrycken i skrift är ganska få. Men lite uppmärksamhet vore en sådan art ändå värd. Vinterhämplingen är en sådan.

Ingen annan fågel på våra breddgrader bär vintern i sitt namn. Flera arter är namngivna efter snö. Men vinter är *Carduelis flavirostris* ensam om. För oss passar namnet bra. Den är oftast som en del av en vresig vinterdag med blåst och gråa molnmassor. Och den ska vara över öppna marker, strandängar och fält, framför allt där av oss föraktat ogräs växer. I det gråbruna ogräset (vilken orimlig, ologisk och föraktfull benämning på vilda, värdefulla växter!) finns fröna. De är små och torra men många och livgivande. Om "ogräs" per definition är av människan icke önskvärda växter så är de högst önskvärda för vinterhämplingar och steglitser och åker-sorkar.

Trädgårdar och fågelbord uppsöker den aldrig. Skogen har intet att erbjuda vinterhämplingen. Detta är så tydligt det kan bli på kartan över vinterobsar i *Skånsk vinterfågelatlas* (SkOF 2008). Det är inga mängder som övervintrar i Skåne. Någon mindre flock här och där även om en del flockar kan räkna hundratals individer. Fler sträcker förbi under höst och vår, till och från övervintringen en bit ner i Europa.

Den liknar ju hämplingen i vinterdräkt men är mörkare och av många beskriven som karaktärlös. Det mest färgglada är hannens rosa övergump och en färgton över åtminstone huvud och bröst som Lars Jonsson jämför med curry medan Lars Svensson finner liknelse i senap. Av någon anledning gulnar näbben under vintern (gulnäbbad hämpling har figuretrat som alternativt namn och det anspelar också det latinska namnet på). Som sagt,

Vinterhämplingen.
Foto: Hans Falklind/N.

det yttre är dämpat och som julkortsfågel är den diskvalificerad. På planscher tillsammans med hämpling och siskor har den lägsta profilen.

Vinterhämplingen har två utbredningsområden som man kan tänka sig har hängt ihop, beroende på istidernas fluktuationer. Nu är det en bra bit mellan det nordvästeuropeiska och det centralasiatiska. Kommer detta att leda till att arten splittas? I Europa är den till mycket stor del norsk, där populationen torde räknas i hundratusental. Det spiller över gränsen till Sverige som kanske har uppemot 1000 häckande par, eller möjligen bara något hundratal, och hos oss är vinterhämplingen rödlistad. Inte förrän 1875 gjordes första svenska bofyndet i Torne lappmark som även idag är huvudområdet för Sveriges del. Häckningsuppträdande på skån-

ska Kullaberg 1982 citeras ofta, men kanske var den häckfågel här efter istiden i mer passande men karg biotop. Det var i så fall innan skogen bredde ut sig och kom att dominera större områden. Det centralasiatiska utbredningsområdet hänger inte helt ihop och den påträffas i exempelvis bergstrakter i östra Turkiet, på stäppen i Mongoliet och på högplatån i Tibet.

Den har så pass stor tyngdpunkt i Norge att den i och för sig skulle passa som dess nationalfågel, kan man tycka. Men därtill krävs karisma och man kan gott förstå norrmännens val av *fossekall*, strömstaren. I Norge är den ju ingen vinterfågel och heter där *bergirisk*. Namnen på danska och tyska placerar den också i bergstrakter. Dessutom finns den i Skottland och västra England med ca 10 000 par och på nordvästligaste Irland. *Twite* är det eng-

Vinterhämplingen gillar ruderatmarkernas ogräsfrön. Foto: Mikael Arinder/Skånska Bilder.

elska namnet som anses ljudhärmande efter locklätet, ofta nedtecknat som *tweet* eller liknande. Namnet innebär också att vid googling på *twite* bör man skriva *twite bird*, annars blir det rikligt med träffar på Twitter!

Lika markbunden är vinterhämplingen under häckningen som under höstens och vinterns färder. Ett litet skrymsle i stening terräng hyser boet och ruvningen tar knappa två veckor. Honan ruvar 5–6 ägg och matas av hannen. Ungarnas uppväxt tar inte längre tid, men ofta satsas på två kullar. Ungarnas insektsdiet är mer givande för dem än frön.

I litteraturen är ju vinterhämplingen sparsam gäst men en lysande skildring av ett möte i samband med ringmärkning i januari 1966 finns på sidan 267 i *Skånes fåglar idag och i gången tid* (SkOF och

Signum 1996). En av Bo Ekberg fångad individ lockade ner en hel flock varav en landade på hans huvud!

En gång för länge sedan hände det sig att jag tog vägen över bondens gnistrande vita fält i nyårstid. Ett vintrigt högtryck behärskade landskapet under en blek himmel. Några trötta vinterståndare hade sluppit mejas ner under skörden och nu blev de födokälla i den utbredda vitheten för små, livliga och gråspräckliga fåglar av "finktyp". Gråsiskor blev artbestämningen, men med lite efterforskning upptäcktes att detta var fel. Vinterhämplingar var de!

Men gråsiskan har spökat för naturforskare under tidigare århundraden innan vinterhämplingen fastslogs som art efter många om och men. Inte så överraskande i sig och Linné lär aldrig ha mött den. En annan vinterdag, men i förhärskande grå-

"Finns det fler sittplatser?". Uppradade vinterhämplingar. Foto: Göran Lenz.

Liten vinterflock. Foto: P-G Bentz/Sturnus.se.

bruna toner på skånskt vintervis, långt senare, fladdrar ett trettiotal vinterhämpingar upp och ner på ett fält i träda på Lundaslätten. Varför verkar de så oroliga trots att jag stannar kvar i bilen? Varför inte lugnt inmundiga fröna när trädan bjuder på gästabud med fri sittning?

Beteendet är typiskt och uppflogen kan avslöja dem lättare för oss med kikare med tanke på att de annars är i färgton med vinterörterna. Splittras flocken, kanske av en rovfågel, lär de ropa på varandra tills de åter är samlade för vidare färd i öppna landskap. Det kan man kalla sällskaplighet.

Arne Ohlsson
arne.e.ohlsson@telia.com

Om vintern gör "den gulnäbbade hämplingen" skäl för sitt alternativnamn.
 Foto: Mattias Ullman.

Smådoppingen vid Lunds reningsverk

”En hiskelig myckenhet av fågeln som inte fanns”

Bo Ekberg

Uttrycket ”En hiskelig myckenhet” låter ålderdomligt och är mycket riktigt hämtat från en uppsats som publicerades i Kungliga Vetenskapsakademiens Handlingar 1759. Författare var Linnélärjungen Pehr Kalm som tio tidigare år hade rest i Nordamerika där han hört talas om och delvis själv fått uppleva de lavinartade förflyttningar som vandringsduvan periodvis företog. I dagar kunde flockar i en storlek som skymde solen dra förbi på väg till platser med koncentrerad födotillgång. Detta massuppträdande kunde iakttas ända fram till 1870-talet. Därefter kollapsade beståndet, bland annat till följd av jakt och storskalig miljöexploatering. Grunden för vandringsduvans existens rycktes undan. Det sista exemplaret dog i fångenskap 1914. Därmed var vandringsduvan utrotad – alltså inte utdöd, utan utrotad. Men låt oss för tillfället glömma vandringsduvans sorgliga öde. Här ska det istället handla om smådoppingen – fågeln ”som inte fanns”.

Tanken att smådoppingen vid någon tidpunkt, annat än under tidigt evolutionära stadier, inte skulle ha funnits är naturligtvis oriktig. Men de undanskymda vanorna och fågelns skygghet gjorde att Bengt Berg uttryckte sig så om denna fågel. Han var mer än trettio år gammal när han i slutet av 1910-talet kom till Torup i Skåne och första gången stiftade bekantskap med smådoppingen. Det var i samband med förberedelserna för ett arbete om landskapsfåglar. Boken fick namnet *Hägrar och storkar* (1920) men skulle även behandla andra sydsvenska märkvärdigheter – som näktergal, blåkråka och gråhakedopping.

Det var i det sammanhanget Berg lärde känna smådoppingen. Från början hade han fått svaret att den fågeln inte fanns när han frågade en bonde i trakten efter gråhakedopping, men han fann att beskedet var mer tillämpligt på smådoppingen. Denna kom han på spåren först när han upptäckte en upphöjning av mulnade växtdelar i kanten av ett mindre vatten. Han anade att det kunde vara ett bo av den minste i släktet. Så småningom fick han några bilder av en fågel som ruvade mellan vass och svärdsliiljor. När han väl lärt känna den insåg han att det var smådoppingens drill han vid flera tillfällen hade hört när han ett årtionde tidigare stakade sin läckande träbåt i Tåkerns vassar för att ta bilder till en bok om fågellivet där.

Att det fanns smådopping i Sverige var naturligtvis inte okänt av vetenskapen. Bengt Berg visste själv att den några år tidigare skulle ha häckat i Yddingen. Paul Rosenius uppger i femte bandet av sin monumentala *Sveriges fåglar och fågelbon* (1913–1954) flera häckningar från 1900-talets början och i *Skandinavisk fauna* skriver Sven Nilsson redan 1834 att smådoppingen förekommer här och var i södra och mellersta Sverige och att den söker sig till vattensamlingar som omges av tät vass. Senare (1858) noterar han också att den kan övervintra i vårt land och då håller till i dammar och längs havsstranden.

Sven Nilsson säger att smådoppingen inte är särskilt skygg om den inte blir förföljd. Detta är en erfarenhet som delas av många som fått tillfälle att umgås närmare med den. Men vi får inte tro att den uppträder

familjärt eller ger avkall på sin vaksamhet. Historiskt intar smådoppingen definitivt en mer undanskymd plats än sina familjemedlemmar. Under 1960- och 1970-talet häckade både den och svarthalsad dopping i Sjölundadammarna längs Västkustvägen mellan Malmö och Arlöv. Den svarthalsade drog till sig mycket mer uppmärksamhet än den lille. Det berodde naturligtvis på att den var så sällsynt, men detta var inte hela förklaringen. Medan man varje gång kunde se svarthalsade doppingar exponerade på öppet vatten var det mer sällan man uppfattade en smådopping i någon vassglugg.

Smådoppingen förmörkar inte himlen som vandringsduvan gjorde. Men när jag en dag under sensommaren 2019 tittade ut över den stora dammen vid Lunds reningsverk tänkte jag vid första anblicken just att det var en hiskelig myckenhet av smådopping jag hade framför mig. Man

får naturligtvis ha smådoppingens vanliga uppträdande i åtanke. Alltid vaksam och reserverad drar den sig genast undan när den märker att den är sedd. Ingen fågel förtjänar sitt namn bättre än smådoppingen: *Tachybaptus* – "Han som utan dröjsmål intar undervattenssläge" eller "Den snare att doppa sig" eller helt enkelt "Snabbdykaren". Om man på avstånd studerar en smådopping, hinner man nog notera både dräktdetaljer och rörelsemönster men när en fågel överraskas och vill gömma sig är det något annat. Själv oförberedd hinner man inte uppfatta hur den bär sig åt. Något spritter till, sedan syns bara ringar på vattnet. Det är inte alls säkert att man får återse fågeln som dök, eftersom den gärna tar skydd av vasstrån och annan växtlighet när den kommer upp för att hämta luft. När den vill sondera läget sticker den bara upp halsen likt ett periskop.

Smådopping med ungar. Foto: Stefan Sandelin.

Fast nu kunde jag, med någon överdrift, säga att jag hade jag drivor av smådopping i blickfånget. Dessa dammar har endast en smal bård av vass och ett tjugotal adulta och juvenila fåglar låg om vartannat i fullt solsken och absorberade vitaminer. En familj bestående av två gamla fåglar och tre halvvuxna dunungar plockade förstrött med växtdelar på vattenytan. En av de adulta dök och kom upp med något silverglänsande i näbben. Två av ungarna skyndade till medan det återstående syskonet föredrog att ta paus i ryggdunet på den andra föräldern.

Smådoppingen vid Lunds reningsverk

Enligt mina dagboksanteckningar har smådoppingen under decennier häckat i någon eller några av dammarna vid Lunds reningsverk. Knappheten på vass har gjort det någorlunda lätt att upptäcka en ruvande fågel. När jag går igenom noteringarna får jag intrycket att häckning har skett periodvis och att det har rört sig om något eller några enstaka par. Höst och vinter har jag sett fler fåglar men under våren har de försvunnit eller blivit fåtaliga. En bit in på sommaren har de varit fler igen. Det är möjligt att det rör sig om återvändande par som haft säsongens första kull i något småvatten ute i landskapet och därefter uppsökt dammarna vid reningsverket. När ett par med en unge upptäcktes i juli 2017 väcktes tanken att det var den torra försommaren som hade tvingat smådoppingarna att byta lokal inför de senare kullarna. Det visade sig att ännu några par skred till häckning detta år och den senaste kläckningen ägde rum kring förste september. Just där en smal kvist rörde vid vattenytan låg doppingen på sin plattform av växter i förruttnelse. Fyra helt små ungar började öva sig i konsten att simma och dyka när hösten redan stod för dörren.

Året därpå, 2018, med den varmaste och nederbördsfattigaste sommar någon kan komma ihåg, fanns ett ökat antal par på platsen och ytterligare ett år senare, 2019, verkade beståndstillväxten ha fortsatt. Med utgångspunkt från mina noteringar denna säsong ska jag försöka ge en bild av fenologin i samband med smådoppingens häckning i dammarna vid reningsverket. Värdefull information har jag också fått av personer som regelbundet gör exkursioner här, främst Per-Olof Andersson, Cennet Jönsson, Sven Jönsson, Anders Nilsson och Stefan Sandelin.

En lång häckningsperiod

Vår och försommar: Gåtfull frånvaro.

Vid inventering av dammarnas simfåglar under våren 2019 sjönk antalet bokförda smådoppingar från tio exemplar den sjätte mars till en fågel 21 april. Därefter saknas arten i mina anteckningar ända till 26 juni. Då hördes emellertid en vibrerande drill, några sekunder lång och med ett utbrottsartat förlopp. Det kom från en upphetsad smådopping som under frenetiskt framförande av detta låte sprang ett tiotal meter eller mer på vattnet. Medan detta skedde flaxade den med de korta vingarna, vilket ytterligare betonade upprördheten. Sådant beteende ger intryck av en eldfångd natur och det kan riktas mot både smådoppingens artfränder och andra fåglar. Nu fanns tre doppingar på plats, två av dem ljudligt kommunicerande. Under de kommande veckorna utökades antalet och aktiviteten trappades upp.

Doppingarna på fotot på nästa sida är just i färd med att göra upp om vilka revirgränser som ska gälla. När detta var klart följde en utdragen häckningssäsong. Hur många kullar varje enskilt par lade 2019 kunde inte fastställas men de kan mycket väl ha rört sig om två eller fler. Eftersom smådoppingen lägger ersättningskullar

Revirträta i juni. Foto: Stefan Sandelin.

om häckningen störs är saken invecklad. Det fanns par med små ungar ända in på höstkanten. Mer om detta sedan.

Högsommar: Ruvning

Efter 17 juli började jag göra mer ingående observationer av två par. Det började med att jag ertappade en fågel på bo i södra kanten av den stora damm som är nummer två i en serie av sex om vi räknar från öster. Det var just här som paren på bilden hade hållit till. Redet som var fäst vid en *Salix*-kvist låg bakom en ridå av hagtorn och lönnslå, vilket försvårade insyn från gångstigen. Jag upptäckte det när jag var på ungefär fem meters avstånd. Försiktigt förde jag kikaren till ögonen men fortsatte långsamt att gå för att den ruvande doppingen inte skulle känna sig hotad. Det fungerade. Fågeln som gjort en ansats att smygga iväg från

redet avbröt rörelsen. Jag mötte doppingens blick och uppfattade i det mörka ögat en skiftning som speglade övergången från flyktberedskap till vaksamt lugn. Vi fick ögonkontakt likt två trafikanter som i tysthet blir ense om hur de ska agera härnäst.

Det var ett ögonblick ingen kan räkna med att få uppleva. Jag hade ingått en överenskommelse med en smådopping. Fågeln lät sig studeras på boet om jag inte blev för närgången. Jag passerade men tog märke på platsen för att fortsättningsvis vara förberedd och hinna se så mycket som möjligt medan jag gick förbi. Två dagar efteråt upptäckte jag ett nytt bo cirka 25 meter därför. Liksom det första var det placerat i skydd av överhängande grenar. Jag undvek att oroa den ruvande fågeln men bestämde mig för att hålla uppsikt över utvecklingen också där.

Sensommar och förhöst: Familjeliv

En månad senare, den nittonde augusti, hade kläckning ägt rum. I vattnet nedanför det första boet simmade tre dunungar tillsammans med den ena av föräldrarna. Den andra gjorde exkursioner i närheten för att hämta mat. Ungarna var väl några dagar eller kanske en vecka gamla. Vid bo nummer två såg det ut som om fågeln fortfarande ruvade. Jag antog ändå att det fanns ungar och att de för tillfället värmdes av den gamla fågeln. Det skulle stämma bra med ruvningstiden som i litteraturen uppges vara 20–25 dygn. Ruvingen börjar innan kullen är fullagd, så kläckningen sker asynkront. Antalet ägg anges vara två till sex. Några dagar senare hade par nummer två mycket riktigt ungar, fyra stycken.

Vid det laget hade emellertid nya och något oväntade ting inträffat. I damm fem, mitt ute på vattnet och fritt under himlen, hade ännu ett par samlat ihop multnande

växtdelar till ett bo. Jag hade sett dem hålla på med detta någon tid men tvivlat på att det skulle bli mer av det. En så öppen häckning var oväntad och kanske var det bara en parningsplattform som de tillredde för amorösa möten. Doppingar bygger sådana och i juni 2018 hade jag haft tillfälle att studera ett par som hade minst tre kärleksnästen i damm ett. Denna gång visade det sig ändå att det var ett bo. I tre veckors tid eller något mer ruvade fåglarna plikttroget. Man kunde lätt iaktta dem när de hjälptes åt att bättra på boet och när de bytte om i ruvingen som hos doppingar är solidariskt fördelad mellan föräldrafågarna. Den tjugofemte augusti såg jag dem med fyra ungar.

Men de häpna utropens tid var ännu inte förbi. Senare samma dag föll mina ögon på en misstänkt rörelse bland näckrosorna i damm sex. När jag tittade efter upptäckte jag ett smådoppingpar som också här hade

Smådoppingunge i slutet av augusti. Foto: Stefan Sandelin.

byggt utan skydd av någon överhängande vegetation. Bland uppstickande näckrostjälkar och annan ytvegetation hade fåglarna undgått upptäckt under hela ruvningsperioden. Nu hade de liksom paret i dammen intill små ungar, fast här var de inte fyra utan bara två. Det stod klart att det inte är fråga om undantagsfall när man ser nykläckta ungar sent i augusti eller början av september.

Detta blev ännu tydligare 29 augusti när ytterligare en kull, som bestod av tre ungar, debuterade i damm två. Jag citerar min dagbok: "Smådopping – ännu ett par med nykläckta ungar, denna gång i damm 2. Nu alltså fyra par med pulli: två i damm 2, ett var i damm 5 och 6. Ett av paren i damm två har drygt halvvuxna dunungar. Juvenila fåglar insprängt bland de vuxna i alla tre dammarna".

En hiskelig myckenhet av smådopping, således. Med "pull" menar man en unge

som är naken eller, som här, dunbeklädd. Den är då beroende av föräldrarna. En "juvenil" fågel är fullt utvuxen och självständig, men har en annan dräkt än den gamla, adulta, fågeln.

Höst. Familjebanden upplöses

Tio dagar in i oktober märktes en viss förändring i föräldradoppingarnas attityd till sina ungar. De blev allt mindre benägna att förse dem med föda. Den nionde oktober följde jag vad som skedde i damm sex. De två ungarna i kullen där sågs visserligen ofta tillsammans, men redan tidigt fick jag ett intryck av att föräldrarna gärna tog hand om var sin. Kulluppdelning i litet format. Jag hade nu uppsikt över en adult fågel med en snart vuxen telning. Långa stunder höll den gamle sig borta medan ungen frekvent dök. Den lyckades aldrig få tag i något och när föräldern efter ett tag närmade sig med fisk skyndade ungen till och tog emot

Kullsyskon. Foto: Stefan Sandelin.

maten. Den gamle dök igen och försåg sin avkomma med ytterligare någon matbit. Därefter drog den sig åter tillbaka. Allt detta skedde i flera repriser.

Dagen därpå inventerade jag åter områdets simfåglar tillsammans med Cennet Jönsson. Vid damm fem ägnade vi en god stund åt den doppingfamilj vars fyra ungar var jämn gamla med de nyss omtalade. Här verkade emellertid inte kulluppdelening ha föresvävat föräldrarna. Ända sedan kläckningen hade kvartetten i den yngre generationen hållit ihop och båda de gamla hade hela tiden delat omsorgerna om avkomman. Nu befann sig en av de adulta mitt bland ungarna och hade fisk i näbben. De små skyndade till men fick inget. Den gamle svalde själv bytet! Flera gånger verkade den aktivt uppmäna ungarna att på egen hand ta ansvar för matanskaffningen. Den kunde direkt jaga en unge tills denna dök. Ibland följde den själv efter. Även de ungar som inte blev så bryskt uppmäna dök flitigt men vi kunde inte se att de lyckades fånga något.

Ännu var familjebanden inte helt upplösta. Vid ett tillfälle 16 oktober matades en unge i damm fem och den 19:e skedde detsamma i damm sex. Nu var emellertid ungarna mindre knutna till de äldre och en av de fyra i damm sex, kanske samma som vid flera tillfällen visat tecken på självständighet, uppträdde helt skilt från de övriga. Två dagar senare såg jag en unge, möjligen denna, i dammen intill. Även de övriga agerade tämligen självständigt. Efter en dykning kom en av dem upp med något i näbben men det gick inte att se vad det var.

Efter 20 oktober var banden mellan ungar och föräldrar upplösta och de enskilda fåglarna rörde sig på egen hand. Så sent som den 29:e hörde jag en av ungarna tiggas, men ingen av de gamla fåglarna reagerade på detta.

Fenologi

Platsen är en god övervintringslokal för smådopping men evakueras under april av de flesta eller alla fåglarna. I maj 2019 verkade arten vara helt frånvarande för att i juni dyka upp på nytt. Året därpå, 2020, fanns enstaka exemplar kvar i maj men en påtaglig påspädning skedde i juni. Under juli och augusti, fram till början av september, påträffas både ruvande fåglar och juvenila exemplar. Bona placeras under överhängande grenar vid kanten av dammarna men kan även ligga helt öppet ute på vattnet. I mina äldre noteringar ser jag att en sådan häckning skedde redan 1985.

Kullstorlek och yngelvård

Kullstorleken har varierat mellan två och fyra ungar. Under pullstadiet kunde det konstateras att doppingungarna var beroende av de adulta fåglarna i drygt sju veckor. Ungar som tagit sig ur äggen i slutet av augusti 2019 följde föräldrarna och matades vid enstaka tillfällen ännu kring 20 oktober. Bara några dagar senare verkade de vara helt självständiga. Matningsfrekvensen hade då varit i avtagande sedan ett par veckor. Doppingarna vid Lunds reningsverk livnär sig i mycket stor utsträckning på fisk och ungarna matas med sådana redan när de är små. Det kan tilläggas att bland byten som kunde bestämmas genom handkikare fanns också unga grodor.

Hos ett av de två par som var lättast att iaktta föreföll familjen väl sammanhållen under hela perioden medan kulluppdelening praktiserades i det andra. När ungarna blivit självständiga påbörjade de gamla fåglarna sin ruggning. Smådoppingar som sent på säsongen ses i sommardräkt på en lämplig lokal kan sannolikt betraktas som en indikation på att häckning ägt rum där.

Den 18 september 2019 iakttogs 17 smådoppingar i häckningsdräkt och 23 ungfåglar. Med utgångspunkt från denna

fördelning mellan adulta och yngre fåglar var den genomsnittliga överlevnaden strax under tre ungar per par. Visserligen var tio ungar vid detta tillfälle ännu i pullstadiet men samtliga dessa var i livet ännu en månad senare. Beräkningen förutsätter att sju till åtta par häckade i dammarna. Det finns dock ett osäkerhetsmoment här. De första doppingarna i juvenil dräkt sågs runt 20 juli, vilket tyder på att de hade kläckts senast i skiftet maj/juni. Det kan ha skett någon annanstans, om det inte är så att paren varit mycket hemlighetsfulla. Detta är fullt möjligt om de var sparsamma med ljudyttringarna. Norra sidan av damm två är otillgänglig men har en lång sträcka av en karaktär som doppingarna tycker om.

Lokala särdrag

En jämförelse med den bild som de större handböckerna ger av smådoppingen visar, föga överraskande, att förhållandena i en lokal population kan avvika från det generella mönstret, åtminstone i detaljerna. Vid Lunds reningsverk verkar det som om smådoppingarna har betydligt större tillgång till fisk än vad som är vanligt. Så vitt vi kunnat se är detta stapelfödan under häckningsperioden, medan *The Birds of the Western Palearctic* (1977) uppger skalbaggar, kräftdjur, insektslarver, mollusker och andra ryggradslösa djur som huvudkost under denna tid. Det sägs särskilt att fiskar på fem till sju centimeter är vanliga i vinterdieten men sällsynta på sommaren. Här åts sommartid stora kvantiteter av fisk i denna storleksordning.

I en studie som 2015 publicerades i tidskriften *Irish Birds* kan vissa likheter med förhållandena med vår lokala smådoppingpopulation iakttagas. Också där var platsen för undersökningen dammar med anknytning till mänsklig verksamhet. Liksom våra var de öppna för insyn och fåglarna hade vant sig vid mänsklig närhet. Två par följ-

des och särskilt matningsfrekvens och bytesdjur noterades. Under 30 timmars observationer, fördelade på fyra pass, kunde det fastslås att mängden fisk som levererades i den ena kullen uppgick till mellan 46,5 och 93,5 % av födan. I den andra var fiskdieten däremot av underordnad betydelse. Där dominerade larver och mindre ryggradslösa djur. Det får påpekas att undersökningsmaterialet i studien är synnerligen begränsat. Det rörde sig alltså om två doppingpar, det ena med en ensam unge och det andra med två ungar.

En annan olikhet från det generella mönstret som smådoppingarna vid Lunds reningsverk uppvisar gäller ungarnas överlevnad. I de par som kunde följas noggrant överlevde alla ungarna till tiden för familjebandens upplösning. Genomsnittet verkade vara omkring tre vuxna ungar per par. *The Birds of the Western Palearctic* anger strax under två (1,8) i ett material som består av 31 kullar. Den goda födotillgången har naturligtvis gjort doppingungarnas uppväxtförhållanden vid reningsverket gynnsamma och förmodligen är predationstrycket på fåglarna här relativt lågt. Det förekommer visserligen både mink, häger och gråtrut vid och kring dammarna men vi som följer händelserna har knappast noterat några attacker mot ungarna från deras sida. I *Handbook of the Birds of the World* sägs annars att predationen mot doppingar främst drabbar ungarna medan de gamla är mer förskonade.

Den genomsnittliga överlevnaden för doppingungar generellt (22 arter) anges vara mindre än en unge per par. En mycket låg siffra vilket möjligen kompenseras av genomsnittligt lång livslängd hos adulta doppingar. Även andra fågelordningar kan uppvisa hög potentiell livslängd medan den genomsnittliga livslängden får antas vara betydligt lägre hos till exempel tättingar. Det skall också påpekas att den

Smådoppingungarna återvänder gärna till boet efter att de börjat simma omkring. Här tar de paus i ett extra bo som föräldrarna bygger i kanten av damm 5. Foto: Stefan Sandelin.

tid som doppingungarna vid reningsverket var beroende av sina föräldrar kan beräknas till ungefär 50 dagar, medan *The Birds of the Western Palearctic* uppger 30–40 dagar.

Fiskdiet och fjäder i magen

De olika arterna i doppingarnas familj, Podicipedidae ("de gumpfotade"), livnär sig i stor utsträckning på vattenlevande insekter, sländlarver och andra invertebrater. Särskilt de kortnäbbade formerna är begivna på denna kost, men om fisk i lämplig storlek finns tillgänglig ingår den naturligtvis i dieten också hos dessa. Kopplat till födointaget har doppingarna en egenhet vars uppkomst och funktion har diskuterats under 150 år. De plockar fjädrar från sitt bröst och sina kroppssidor och sväljer dem. Och fjädrar blandas tidigt i ungarnas föda. Vanan är mest uttalad hos de större

och mer frekvent fiskätande arterna som skäggdopping men förekommer i växlande grad även hos de andra. Ingen anser sig kunna förklara beteendet fullt ut men man har hela tiden tagit för givet att fjädern i magen bäddar in skarpa och osmältbara delar av födan. Skelettdelar av fiskar och vassa insektsskal kunde annars skada de inre organen. Hos några arter har man konstaterat uppkastning av ett slags spybollar som innehållit osmältbart material.

Smådoppingen uppges inte ha särskilt mycket fjäder i magen men trots detta verkar fisk på några centimeters längd utgöra större delen av födan vid Lunds reningsverk. Redan som små blir ungarna bjudna på sådan kost. Föräldern överlämnar bytet medan det fortfarande sprattlar och det är inte säkert att ungen lyckas hålla det kvar. Om fisken tar sig ur greppet brukar den gamla fågeln snabbt fånga den igen så att

Smådoppingungen skyndar till när den gamle kommer med mat. Foto: Stefan Sandelin.

ungen kan göra ett nytt försök. Visar det sig slutligen att fisken var för stor, äter den vuxna fågeln själv upp den. Man kan undra om fjäderintaget anpassas efter hur många fiskar som förtärs.

Vid höstdagjämningen 2019 såg jag en juvenil smådopping som fångat en fisk av flera centimeters längd. Den var dessutom ganska bred över ryggen och doppingen ansträngde sig förgäves att få ner den i svalget. Till sist gav den upp. Problemet var att den inte lyckades vända fisken så att huvudet riktades inåt. Senare såg jag två olika doppingar, också de juvenila, som lärt sig hantera bytet och enkelt fick likadana fiskar att glida ner.

En dag i början av oktober upptäckte jag en adult smådopping som fått tag i en fisk den inte kunde klara. Trots träget trixande fick den inte rätsida på bytet. Doppingens två ungar som var tämligen stora men ännu

dunklädda och vana att bli matade hann fram och började picka på fisken medan föräldern fortfarande höll den fast. Fisken verkade bedövd och gjorde inget motstånd när den hamnade på vattenytan där den ena ungen ivrigt gick till attack. Medan detta pågick som bäst skedde ett oväntat scenbyte. Utan förvarning och som en vålnad ur djupet sköt en ung skäggdopping upp, fångdräktsrandig om huvud och hals. Hals över huvud flydde smådoppingen, som nätt och jämnt undgick att bli rammad, in under de nedhängande trädgrenarna vid dammens kant. Skäggdoppingen var förmodligen ute efter fisken men hur det slutade blev aldrig klart.

Hur ser smådoppingen ut?

När smådoppingungarna var nykläckta gav de på avstånd ett närmast helsvart intryck. Fick man tillfälle att iaktta dem

Doppingunge som håller på att svälja en fisk. Foto: Stefan Sandelin.

närmare visade det sig att dundräkten hade rödaktiga toner och att de var tecknade med ljusare strimmor. Näbben var gulrosa. Det mörka dunet övergick efterhand i gråa nyanser och de ljusa ränderna blev bredare. Vid tiden för ungarnas självständighet var flankerna fortfarande mörka. Ryggsidan var grå och längs halsidan sträckte sig en ljus linje som löstes upp i ett brokigt ansiktsmönster. Näbben hade med individuell variation mörknat på ovansidan men var i övrigt hornfärgat ljus. De återstående stegen i fjäderdräktens gråskala suddades under senhösten ut och ungarna anlade den juvenila fågelns dräkt. I denna är hals och kroppssidor beigebruna men rödaktiga inslag från dunungestadiet kan dröja sig kvar på halsen. Hjässa och rygg går i brunsvart medan aktern är ljusare.

Fjädrarna ljusnar ytterligare under vin-

tern för att med vårruggningen övergå i den adulta fågelns häckningsdräkt. Smådoppingen får då kastanjeröd hals, haka och kinder. Vid näbbfästet finns en ljus fläck och övre näbbspetsen är vitaktig men i övrigt är fågelns nästan uniformt dybrun. Ljusare ockraröda partier bryter igenom på bakkroppens sidor och i aktern, som består av dun men inte har några pennor. Könen är lika. Möjligen är hannens framtoning något fylligare än honans men detta kan inte avgöras om man inte ser dem tillsammans.

De gamla genomgår en komplett ruggning på höstkanten när ungarna nått självständighet. Inte bara kroppsfjädrarna utan även vingpennorna fälls vilket, enligt litteraturen, gör dem flygförmögna under några veckors tid. Detta till skillnad från de juvenila, som genomgår sin första kompletta ruggning först som 2K-fåglar.

Smådopping i februari. 2K eller 2K+? Foto: Stefan Sandelin.

Det hormonellt styrda fjäderbytet innebär en stor påfrestning och utlöses alltså inte förrän den krävande häckningsperioden är avklarad. För en art som smådoppingen innebär detta att fåglar i så kallad sommar-dräkt, som rätteligen får kallas häcknings-dräkt, kan ses så länge ungarna behöver matas. Om man, som vi här har gjort, följer flera par som häckar vid olika tidpunkt ser man tydligt att de adultas "sommardräkt" behålls så länge doppingarna är yngelvårdande, ibland genom hela oktober. När de börjar rugga skiftar först färgen på hals och huvud och gradvis blir de allt mer lika de juvenila fåglarna.

Som tidigare framgått sågs sammanlagt 40 smådoppingar artonde september 2019, varav 17 var i häckningsdräkt, 13 var juvenila eller i vinterdräkt och tio var yngre fåglar (pulli). Av 38 smådoppingar fjorton dagar senare var fortfarande sex i

häckningsdräkt, 26 i juvenil/vinterdräkt och sex pulli. Alla de sex adulta fåglarna som bar full häckningsdräkt hade ungar som fortfarande var beroende av sina föräldrar, även om ungarna till alla paren inte sågs vid detta tillfälle. Framme vid 20 oktober började de gamla fåglarna i två av dessa par blekna men var fortfarande igenkännliga. Paret i damm fem bevarade ännu häckningsdräktens lyster. Sådan var situationen ytterligare någon vecka men därefter började också de blekna. I samma veva lämnades ungarna att klara sig på egen hand. Fåglar i knappt skönjbar adult dräkt såg ännu i början av december. Under senvintern när de juvenila tappat de sista resterna av ungdomen, och de gamla ljusnat också på kroppssidorna, är ålderskategorierna svårare att skilja åt men intrycket av fåglarna i Lund är att de gamla fortfarande har mörkare hals.

Namnförbistring

Smådoppingens vetenskapliga beteckning består naturligtvis inte bara av ett släktesnamn. I god binär ordning har den också ett artepitet. Fullständig benämning är *Tachybaptus ruficollis* om vi inte går in på de olika underarterna. Den rödhalsade snabbdykaren, således. Det verkar stämma bra, i häkningsdräkt är halsen kastanjeröd. Men hakan och kinderna är också röda och halsryggen är dyfärgat svartbrun så namnet är inte helt perfekt. Erfarenheten lär oss dock att inte ha alltför stora förväntningar när det gäller artepitetens ackuratess. De har tillkommit under olika omständigheter och refererar till vitt skilda förhållanden.

Låt alltså gå för att smådoppingen kallas rödhalsad. Saken är visserligen inte okomplicerad. Vi har tre doppingarter i de gumpfotades släkte, *Podiceps*, (smådoppingen räknades tidigare till detta släkte)

vars *svenska* namn har refererat till färgen på deras hals. De var tidigare prydligt uppställda som den vithalsade, den svarthalsade och den rödhalsade. Av dessa är det numera bara den svarthalsade som har ett artepitet, *nigricollis*, som syftar på halsfärgen. Den vithalsades epitet är *cristatus* som ungefär betyder tofsprydd och det officiella namnet på denna art inte längre vithalsad dopping utan skäggdopping.

"Den rödhalsade" var gråhakedoppingen! Det var det namn som Paul Rosenius och Bengt Berg använde. Egenskapen är iögonenfallande och beteckningen är inte långsökt. Engelsmännen föredrar den fortfarande. Sven Nilsson sade däremot gråstrupig dopping och hänvisade istället till den karaktär som gett upphov till det nu gångbara namnet gråhakedopping. Som vi alla vet är artepitetet mycket riktigt *grisegena* vilket anspelar på samma karak-

Inte förrän försörjningsplikterna upphör börjar de adulta smådoppingarna rugga. Denna fågel i ett av paren som kläckte i slutet av augusti var i häkningsdräkt ännu 30 oktober 2019. Foto: Stefan Sandelin.

Smådoppingen tillhör inte längre släktet *Podiceps*, men är en god representant för de gumpfotade fåglarna. Plansch ur Carl Jakob Sundevalls *Svenska foglarna* (1856–1883).

tär. Jag vågar väl knappt nämna att John Latham kallade gråhaken *rubricollis*. Eller att smådoppingen både har haft artepitet som *minor* och *fluviatilis*. Bland annat. Men detta var före 1901 då en internationell namngivningskommitté fick ordning på prioritetsfrågorna när det gäller vetenskaplig namngivning, och det är en annan historia.

Doppingar och människor

Som redan nämnts uppger Sven Nilsson att smådoppingen inte är särskilt skygg om den inte förföljs. Att det stämmer kan vi som nu har den inpå staden verifiera. Arten verkar vara anpassningsbar på liknande sätt som till exempel ringduvan och koltrasten. Undflyende och hemlighetsfulla i sin naturliga miljö blir de mer tillitsfulla i tätorterna. Samma sak med rörhönan.

Och alltså i någon mån smådoppingen. Men varför skulle smådoppingen förföljas? Ja, egentligen skriver Nilsson inte förföljs utan "är eftersatt". Detta kunde betyda att en fågel jagades för att den betraktades som skadlig men också att den fångades såsom varande matnyttig. Om en fågel under den knapra självhushållningens tid ansågs konkurrera med människan om någon naturtillgång, betraktades den omedelbart som icke önskvärd. Någon pardon lämnades inte. Om den själv utgjorde en resurs var den hotad av det skälet. I folkhushållningen togs varje möjlighet att dryga ut skafferiet till vara.

När Sven Nilsson skrev i början och mitten av 1800-talet sågs väl smådoppingen varken som skadlig eller nyttig. J. G. H. Kinberg säger i *Svenska foglarna* (1883) att dessa aspekter är försumbara hos oss. Och mig veterligt har hittills ingen tittat snett på smådoppingen. Skäggdoppingen har däremot varit utsatt för förtal. I sin bok *Från när och fjärran* (1911) berättar Gustaf Kolthoff om de vettlösa beskyllningar som riktades mot denna fågel. Man sade att den drev bort gräsändarna och att den var en fara för fiskenäringen. Uppblåsta tolkningar av enskilda iakttagelser spreds av människor som inte visste det minsta om fågelns liv. I dagstidningarna uppmanades de som fick tillfälle till det att sätta trampsaxar i skäggdoppingens bo och att sticka hål i äggen. De nyfödda ungar som från roddbåt kunde tas med handen slogs obarmhärtigt ihjäl. Premier utbetalades för dödande av doppingen.

Det kanske värsta hotet mot doppingar, liksom mot hägrar, tretåiga måsar och andra fåglar med vackra fjädrar, kom vid förra sekelskiftet från den exploatering som hade med dammodet att göra. Åtskilliga fågelarter dödades och plundrades på ornamenter som kunde användas för att pryda hattar och göras till muffar och till annat

Våra doppingar i Magnus Körners *Skandinaviska foglar* (1839–1845). Notera namnförbistringen:

1. Hvitstrupig dopping *Podiceps cristatus* [Skäggdopping]
2. Gråstrupig dopping *Podiceps rubricollis* [Gråhakedopping]
3. Hornad dopping *Podiceps cornutus* [Svarthakedopping]
4. Öron-dopping *Podiceps auritus* [Svarthalsad dopping (!)]
5. Nordisk dopping *Podiceps arcticus* [Svarthakedopping]
6. Smådopping *Podiceps minor* [Smådopping]

sådant som efterfrågades av ett växande antal medelklasskvinnor. Förakt för andra levande varelser än människan, och i bästa fall okunnighet, ledde till en hänsynslös masslakt som gick ut över fåglarna där de var lättast att få tag i – på häckningsplatserna. De gamla fåglarna dödades urskillningslöst och ungarna lämnades åt sitt öde. Innan detta stoppades en bit in på 1900-talet skördades både i Europa och i Amerika långt fler offer på fåfångans marknad än vad jakt och insamling till museer gjorde.

Frågan är väl om vi är mindre arroganta i synen på det vilda idag. Behovet av ett medvetet fågelskyddsarbete är i alla hän- delser stort. Av de 22 doppingarter som ännu för några årtionden fanns i världen är nästan en fjärdedel akut hotade och åtminstone en betraktas som utgången. Införandet av fiskarter som konkurrerar med doppingarna om födan begränsar

deras möjligheter. Habitatförändringar i samband med fashionabel hotellutbyggnad samt miljöförorenningar innebär all- varliga problem. För att nämna något. Vad gäller smådoppingen så är den inte globalt hotad, men har det bekymmersamt i Medelhavsområdets våtmarksområden, där många omkommer efter att ha trasslat in sig i fisknät.

Referenser

- Barrow Jr., Mark V. 1998. *A Passion for Birds*. Sid. 113
- Bengtsson, K. 2020. "Europeiska åldersrekord". I: *Anser* 59: 7–9.
- Berg, B. 1920. *Hägrar och storkar. En bok om skånska fåglar*. Sid. 131–144
- Cramp, S. & Simmons, K. E. L. 1977. *The Birds of the Western Palearctic*. Vol. I. Sid. 66–67, 72, 516–517
- del Hoyo, J., Elliot, A. & Sargatal, J. (red.) 1992. *Handbook of the Birds of the world*, Vol. I. Sid. 39, 179–187, 189.
- Holmgren, A. E. 1870. *Handbok i zoologi*. II delen. *Skandinavians foglar*, senare bandet. Sid. 999–1000.
- Kolthoff, G. 1911. *Från när och fjärran*. Sid. 44–56.
- Nilsson, S. 1834. *Skandinavisk fauna. En handbok för jägare och zoologer. Foglarna*. Andra bandets andra häfte. Sid. 391.
- Nilsson, S. 1858. *Skandinavisk fauna. Foglarna*. Tredje upplagan, Andra bandet. Sid. 536.
- O'Sullivan, R. 2015. Food Provisioning of Little Grebe *Tachybaptus ruficollis*. I: *Irish Birds* 10: 175–177.
- Sundevall, C. J. & Kinberg, J. G. H. 1883. *Svenska foglarna*. Fjärde bandet. Sid. 1114
- Witherby, H. et. al. 1952 (reprint). *The Handbook of British Birds*. Vol IV. Sid. 109–110.
- Wollaston, A. F. R. 1921. *Life of Alfred Newton*. Sid. 137–138.

Foto: Stefan Sandelin.

Bo Ekberg
boekberg8@gmail.com

Lappugglan har nått vägs ände i Sverige

Det första kända fyndet av lappuggla i Skåne härrör från Fjälkinge och början av februari 1913.

Källan är *Svenska Jägareförbundets tidskrift*, årgång 51 (1913).

Ordagrant står det "I början af Februari sköts en lappuggla i Fjälkinge i Skåne (ej långt från Kristianstad)".

Sedan dröjde det 92 år innan nästa skåneobservation gjordes!

Men därefter har det lossnat ordentligt både hos oss och i övriga södra Sverige.

Kenneth Bengtsson

Lappugglan har en i princip cirkumpolär utbredning där Sverige och delvis Norge är ena utposten. Utbredningen fortsätter via Finland, genom hela ryska tajgabältet och vidare via Alaska till östra delarna av Kanada, som därmed blir den andra utposten. Delvis berörs eller har berörts de bal-

tiska staterna, nordöstra Polen, Belarus, Ukraina, Kazakstan, Mongoliet och delar av norra och västra USA.

All litteratur redovisar dock inte samtliga dessa mer eller mindre marginella förekomster. Det jag listat är alltså ett hopkok av uppgifter från diverse litteratur. Men en

Foto: Patric Carlsson.

Tre av lappuggleungarna i Örkelljunga. Foto: Patric Carlsson.

sak är ganska klar och det är att Sverige (med delar av Norge) är artens yttersta utpost i väster. Och Skåne är yttersta utposten i Sverige! Arten förmodas ha invandrat till oss under sen historisk tid och den första uppgiften om förekomst i Sverige dateras till 1786 (Sparrman). Den första häckningen konstaterades nära Jokkmokk 1843 (Stefansson 1997). En ruvande fågel sköts då på bo!

Jag har nyligen läst Ove Stefanssons bok *Lappugglan* med underrubriken *Nordanskogens vagabond*. Det är en förträfflig och djuplodande bok som mycket noggrant redogör för artens historia, dess biologi och inte minst om förekomster i Sverige fram till 1996.

Underrubriken var givetvis berättigad när boken gavs ut 1997 men idag får den nog revideras. Vagabond är passande men Nordanskogens fungerar inte längre. Idag är lappugglan en vagabond i hela Sverige.

Arten hade förvisso redan nått ner till Västmanland och Uppland som häckfågel 1997 men för en skåning fungerade fortfarande "Nordanskogens". Den riktigt sydliga etableringen som häckfågel inleddes i Småland och Blekinge 2012, följd av Västergötland 2013, Halland och Östergötland 2016 och till slut Skåne 2017 (Tabell 1).

I denna tabell beskrivs utvecklingen i olika landskap från och med 1973, både vad gäller kända förekomster och häckningar. Uppgifterna är hämtade ur Stefanssons bok t.o.m. 1996. Senare uppgifter är hämtade ur olika årgångar av *Fågelåret* (SOF BirdLife), Artportalen och diverse Rrk-grupper. Det finns givetvis tidigare fynd i många av de olika landskapen, men perioden från 1973 beskriver väl hur artens sydgräns har flyttats framåt under nyare tid. Om jag inte missat något är det idag bara Dalsland, Bohuslän samt Öland och Gotland som saknar häckningsfynd

Tabell 1. Förstafynd fr.o.m. 1973 samt historiska förstafynd.

<i>Landskap</i>	<i>Häckning</i>	<i>Förekomst</i>	<i>Förstafynd</i>
Norrbottnen	1973	1973	1843
Västerbotten	1974	1973	1835
Lappland	1974	1973	1840
Jämtland	1980	1980	1881
Medelpad	1980	1980	1886
Ångermanland	1984	1975	1894
Hälsingland	1984	1975	1863
Dalarna	1984	1975	1844
Västmanland	1991	1984	1877
Uppland	1997	1976	1859
Gästrikland	1999	1979	1856
Värmland	2003	1986	1853
Närke	2008	1987	1856
Härjedalen	2011	1979	1840
Södermanland	2012	1975	1832
Småland	2012	2008	1862
Blekinge	2012	2009	1965
Västergötland	2013	1975	1975
Östergötland	2016	1990	1845
Halland	2016	2000	2000
Skåne	2017	2005	1913
Bohuslän		1990	1990
Dalsland		2000	1947

(öarna saknar fynd överhuvudtaget). Så *Nordanskogens vagabond* får nog idag ge vika för epitetet *Sverigeskogarnas vagabond* helt enkelt. I Tabell 1 nämns också de första beläggen för arten i alla landskap och de uppgifterna är i huvudsak hämtade från Stefanssons bok. Undantagen är Dalsland 1947 (Dalslands Fåglar) och Halland 2000 (Fågelåret 2000).

Varför har då arten kunnat sprida sig så snabbt genom hela Sverige? Ja den frågan är jag inte kapabel att besvara, men den förmodat sentida invandringen till Sverige kan vara en förklaring. En annan kan vara att hänsynslös förföljelse till långt in på 1950-talet höll tillbaka arten. Lappugglan blev totalfredad först 1956 (VF 15:220). Förföljelsen hade åtminstone två skäl: dels det allmänna hatet mot ugglor i äldre tider, dels artens sällsynthet. Den var nämligen hett eftertraktad av konservatorer och samlare. I Stefanssons bok finns följande

citat av Olof Gylling: "Denna stora och vackra, för öfrigt mycket sällsynta fogel uppträdde åren 1894–96 i större antal än vanligt. Exemplar af denna art böra alltid tillvaratagas för uppstoppning".

Stefansson berättar utförligt om artens historia och i den ingår flera både trista och makabra händelser. Ytterligare mer hittar jag i *Våra Fåglar i Norden* (Curry-Lindahl 1961). Jag citerar tre exempel: "Från Västerbotten är häckning känd från Norsjö socken, där en lappuggla jämte fyra flygfärdiga ungar blivit skjutna". "... ytterligare nio lappugglor från Södra Ångermanland har under årens lopp inlämnats för uppstoppning". Och till sist: "Vintern 1955–1956 var arten talrik i Jämtland. Ett dussin sköts enbart i Östersundstrakten". Det senare var alltså just vid den tid då arten totalfredades i Sverige.

Lappugglans sentida kolonisation av sydöstra Norge har varit minst lika excep-

tionell som den i södra Sverige (se Solheim 2019). Enbart i Hedmark fylke, som gränsar till Värmland, ökade antalet kända häckningar från en enda 2009 till 120 år 2017! Solheim har inte heller han någon bra förklaring till den sentida expansionen, men misstänker att det är förändringar i sorkpopulationernas dynamik som ligger bakom (Solheim 2019).

Vi närmar oss nu genomgången av både officiella och dolda förekomster i Skåne. Men först några ord om fyndet 1913. Källan är alltså *Svenska Jägareförbundets tidskrift*, årgång 51 (1913), sidan 122. Där skrivs februari 1913, vilket måste vara det korrekta. Jägarnas tidskrift gavs ut med sex nummer per år och lappugglan nämns i nummer 2. Detta är av vikt eftersom det även finns en uppgift om att fyndet gjordes 15 oktober 1913. Uppgiften publicerades först 1939 i Paul Rosenius digra verk *Sveriges fåglar och fågelbon* och har därefter

levt vidare i andra publikationer. Eftersom det aktuella häftet av Jägareförbundets tidskrift bör ha utkommit under första halvåret 1913 måste Rosenius uppgift vara felaktig. En annan felaktig uppgift finns i SkOFs eget bokverk, *Skånes Fåglar idag och i gången tid* (Ekberg & Nilsson 1996). Där anges fyndåret felaktigt till 1917.

Invandringen till Skåne

Det dröjde alltså 92 år mellan det första och andra fyndet av arten i Skåne. Från första fyndet i modern tid har den officiella och öppna historien sett ut på följande vis:

2005: Skånes första fynd i modern tid gjordes vid Skrylle 18 oktober. Fyndet föranledde följande kommentar: "Årets fynd får förmodligen betraktas som ett av de mest sensationella fågelfynden i Skåne någonsin". Skribenten anade inte fortsättningen! (FiSk 2005).

2008: Skånes andra fynd gjordes i Falsterbo 30 oktober, i princip så långt åt sydväst man kan komma i Sverige (FiSk 2008).

2009: Tredje fyndet gjordes i Björnaboda, Eljaröd på Österlen 7–8 mars och det fjärde i tallskogen mellan Skanör och Höllviken 15–19 mars (FiSk 2009).

2011: Det femte fyndet gjordes vid Vombsfure 26–27 december (FiSk 2011).

2012: Nu lossnade det ordentligt och jag avstår från att numrera fynden. Totalt rapporterades sex fynd av sju fåglar och till det ska läggas ytterligare en handfull observationer som inte dokumenterats på blankett och därför inte är godkända för publicering. Fyndet gjordes i januari, april, maj, juni, oktober och november och de var väl spridda i landskapet. Sydligaste fyndet gjordes vid Sankt Olof där två ex sågs 14 oktober–18 november (FiSk 2012).

2013: En liten nedgång till tre fynd. Samtliga i mars och i norra Skåne (FiSk 2013).

2014: Inga fynd gjordes (FiSk 2014).

Lappugglehonan med ovanligt byte – en småvessla.
Foto: Patric Carlsson.

2015: Ett fynd av en fågel nordväst om Tytinge i Hässleholms kommun 2 oktober. "När ska första häckningen konstateras" undras i texten (FiSk 2015).

2016: En, kanske två individer sågs på två olika lokaler på Söderåsen i mars-april samt juli. I augusti sågs en ungfågel i Örkelljunga kommun, men mycket nära Hallandsgränsen. Häckningsplats kunde inte säkerställas. (FiSk 2016). Men det finns obekräftade uppgifter som starkt tyder på att en häckning förekom på annan ort i Skåne detta år. Mer om den uppgiften senare i texten.

2017: Så kom då den första bekräftade häckningen i Skåne. Det hela skedde i Örkelljunga kommun: En adult lappuggla fotograferades och ungar hördes 19 juli. Inga andra observationer finns redovisade (FiSk 2017).

2018: Det blev tre rapporterade lappugglor detta år. En adult i norra delen av Kristianstads kommun i juli, ett ex nära Perstorp i oktober och ett ex på Hallandsåsens sydsluttning i Ängelholms kommun i november (FiSk 2018).

2019: Texten i *Fåglar i Skåne 2019* inleds med. "Ett fantastiskt år för arten i Skåne ..." och avslutas med "En försiktig summering ger åtta olika lappugglor fördelade på sex lokaler under året, vilket givetvis är en rekordsiffra. Utvecklingen för arten är makalös i hela södra Sverige och vi bör kunna se fram emot lappugglan som regelbunden skånsk häckfågel om det fortsätter så här". Förekomsterna var väl spridda i landskapet: Snogeholm, Sövdesjön, sydöstra Skåne, Torsebro, Järavallen och Perstorpstrakten.

Så långt den öppna redovisningen av arten. Men det finns en hel del dolda fakta och därtill några trovärdiga, men ej offentliga, rapporter. Jag ska försöka berätta om dessa utan att avslöja specifika platser eller annan känslig information.

Skånes första häckning kan mycket väl ha skett redan 2016. I ett mejl berättade en man utförligt om en upplevelse i Osby kommun detta år. Platsen han nämner ligger nära den plats där en häckning kom att konstateras 2020. Jag citerar ett parti i mejlet "Den 11 juli när jag plockade blåbär vid xxx, hörde jag ett läte som jag aldrig tidigare hört. Nyfiken som jag var smög jag mig närmre och kom på tre lappugglungar som jämt var flygga". Men vi tar det kommunvis och börjar i väster.

Ängelholm: Det finns flera säkra uppgifter om lappugglor under häckningstid och ännu fler rykten om flera lokaler. Kommunen gränsar till Halland och en del av ryktena härrör från gränstrakterna, vilket innebär att ugglorna kan ha varit halländska. Det finns säkra uppgifter om förekomst under 2020 på en absolut skånsk lokal, men enligt källor kunde någon häckning inte konstateras.

Örkelljunga: Skånes första bekräftade häckning konstaterades i just Örkelljunga kommun 2017. Om fler häckningar ägt rum under 2018 och 2019 är mig obekant men det känns absolut möjligt. Kommunen redovisar nämligen upp till fyra, möjligen fem häckande par i år! Nu är dessa häckningar ännu inte officiellt godkända, men här redovisar vi de uppgifter som kommit in. En möjlig felkälla kan vara att familjer med uthoppade ungar faktiskt kan röra sig åtskilliga hundra meter från själva boplatserna och då kan dubbelräkningar förekomma. Men de uppgifter jag fått ta del av tyder på att åtminstone fyra par kan ha häckat i kommunen under 2020. Tre av dem anses absolut säkra och antalet ungar anges till 3+3+2.

Hässleholm: Det finns två bekräftade fynd av häckande lappugglor i kommunens västra delar 2020. Två plus tre flygga ungar har rapporterats.

Tabell 2. Häckningsförekomster i Skåne 2020.

Kommun/ område	Säkra häckningar	Möjliga häckningar/revir
Ängelholm		1
Örkelljunga	3–4	1
Hässleholm	2	
Osby	1	1
Kristianstad		1
Bromölla		1
Söderåsen		1
Svedala		1
Totalt	6–7	7

Osby: Det finns en bekräftad häckning med två flygga ungar i nordöstra delen 2020. Platsen det handlade om låg bara några kilometer från den i mejl rapporterade häckningen 2016 som nämndes tidigare. I västra delen och i gränstrakter till Hässleholms kommun rapporterades även lappugglor i mars, maj och juni 2020. Observatören utesluter inte att två individer hördes under obsen i juni. Då handlade det om Hässleholms kommun.

Kristianstad: I ett område i gränstrakterna till Bromölla kommun sågs en lappuggla i juli 2018. Det är en giftig tidpunkt! I år sågs arten på tre olika men näraliggande lokaler under maj, juni och juli. Avståndet mellan lokalerna från 2018 och de tre från i år är mindre än fem kilometer. En av rapporterna från i år (30 juli) anger dessutom att en årsunge har setts. Men uppgiften är inte bekräftad och vi får därför nöja oss med en möjlig häckning. Det finns även en obekräftad uppgift från en näraliggande plats i Bromölla kommun daterad april 2016. Rapporten anger att ett par lappugglor sågs och hördes. Kanske har arten häckat i lönnod i området under flera år?

Bromölla: I april 2020 hittades tre lappugglor påkörda i samma område och tillika i lämplig biotop. En var död, en annan allvarligt skadad och fick avlivas. Den tredje kunde släppas ut igen efter lyckad re-

habilitering. Minst två av individerna var adulta och det är nog rimligt att misstänka att det handlade om ett besatt revir.

Söderåsen: Det finns uppgifter om upp till två individer på en lokal i mars–april 2020. Hur väl detta möjliga par följdes upp är mig obekant men en häckning eller ett häckningsförsök kan inte uteslutas.

Svedala: En individ upptäcktes i maj 2019 i ett för arten lämpligt häckningsområde. Fler observationer följde under såväl 2019 som 2020 och två individer har noterats vid något tillfälle. Här måste vi räkna med en möjlig häckning eller ett häckningsförsök.

Sammanfattning

Årets förekomster har varit utan motstycke. Vi har minst sex säkra häckningar, kanske sju, samt ytterligare minst sju möjliga häckningar. I de senare områdena har lappugglor setts under häckningstid men inga bon eller ungar har kunnat konstateras. Men det är nog mycket rimligt att anta att ugglorna faktiskt häckat eller gjort häckningsförsök i några av dessa områden under året. Kanske i alla? Till detta ska läggas ett mörkertal – lappugglorna finns ju som regel i skogar som inte alltid besöks av ornitologer. Vi måste nog också anta att några säkra häckningar kan ligga dolda i minnet hos personer som tiger som muren.

Därtill finns det en del uppgifter från fler kommuner och områden under 2019 och 2020 än vad som nämns i Tabell 2. Persstorps kommun och ett område på Österlen är exempel på sådana. Även här kan häckningar ha skett utan att någon uppmärksammat dem – eller spridit uppgiften vidare. Jag vågar gissa på minst tio häckningar i Skåne i år och utesluter inte betydligt fler.

Varför blev då 2020 lappugglornas år i Skåne? Som jag nämnt tidigare i texten är jag inte kapabel att analysera detta. Men spridningen söderut har ju pågått några år

Lappugglehonan har just överlämnat bytet till ivrigt tiggande unge. Foto: Patric Carlsson.

och de senaste vintrarna måste också ha gynnat ugglornas överlevnad. Till det kan kanske också läggas att de skånska skogarna enligt uppgift lär ha hållit goda mus- och sorkstammar under 2020. Framtiden får utvisa om 2020 var ett unikt år eller om det var början på en fast och livskraftig stam av skånska lappugglor.

Till sist en from förhoppning: Jag hoppas att de som upptäckt de häckande paren fortsätter att följa upp dem under åren som kommer. Det känns mycket angeläget att dokumentera denna utveckling så bra som möjligt. Kanske finns det också någon som kan tänka sig att sätta upp boplattdiagram till ugglorna i lämpliga områden. Lappugglorna föredrar gamla duvhöks- och vråkböns och sådana dräller det förmodligen inte av i skogarna. Så konstgjorda böns kan säkert gynna arten. Det visar bl.a. erfarenheterna från norra Sverige (Stefansson 1997) och Norge (Solheim 2019). Kontakt med berörda markägare måste förstås tas innan något sådant görs.

Tack till alla som hjälpt mig med uppgifter. Eftersom det handlar om delvis dolda och känsliga uppgifter nämner jag inte er vid namn. Ni vet vem ni är! Tack också till Janne Dahlén och Paul-Eric Jönsson för synpunkter på manus.

Referenser

- Curry-Lindahl, K. 1961. *Våra Fåglar i Norden*. Del III. Natur och Kultur, Stockholm.
- Ekberg, B. & Nilsson, L. 1996. *Skånes fåglar*. Signum, Lund.
- Rosenius, P. 1913–1953. *Sveriges fåglar och fågelböns*. Gleerups, Lund.
- Solheim, R. 2019. Spana efter lappugglor! *Vår Fågelvärld* 2019 nr 1: 30–35.
- Sparrman, A. 1786–89. *Museum Carlsonianum*. Stockholm.
- Stefansson, O. 1997. *Nordanskogens vagabond. Lappugglan*. Boden. 243 s.

Kenneth Bengtsson
kennethbengtsson53@gmail.com

Detta fantastiska uggleår!

Ugglor har alltid intresserat mig och aldrig trodde jag att jag skulle få uppleva ett sådant fantastiskt uggleår som i år.

Text & foton: Bo Göran Andersson

Året började med häckande kattugglor i nästan alla mina holkar. I samtliga kontrollerade holkar fanns det otroligt många ägg. Dessa följdes upp med hornugglor och pärlugglor lite överallt. Även berguven, som inventerats i år, fick jag följa på nära håll. Två välmående ungar ringmärktes i år men det var en annan uggle som tog det mesta av min tid detta år, nämligen lappugglan.

Min första observation av denna uggle i Skåne kom redan 2012. En tidig morgon kölrde jag bil och fick se en lappuggla sittandes på en gren vid sidan av vägen. Ett par snabba foto med en totalt felinställd kamera så var den i alla fall dokumenterad.

I mars månad i år ringde Anders Larsson mig och frågade om jag ville följa med och titta på en lappuggla på Söderåsen. Jag följde med helt ovetande om vad som skulle ske ett antal månader senare. Vi tittade på ugglan som var helt oberörd av alla fotografer som ville ha en bild. En kväll några månader senare blev jag uppringd av min bror som var ute och sprang. Han skickade mig en bild och skrev att "det var en snäll en". Bilden visade en lappuggla i mina hemtrakter. Jag körde direkt dit men ingen uggle var kvar. På mitt arbete träffade jag en kille som jobbar i skogen och han frågade mig om det var vanligt med lappugglor i

Skåne. Mitt svar blev nej. Då visade han mig en liten film som han tagit med sin mobiltelefon på en lappuggla med en mus i klorna. Kan det verkligen vara så att vi har en häckning i närheten?

Dags att börja. Jag var på plats där skogsarbetaren filmat, men där hittade jag ingen uggla. Fick för mig att köra lite rundor där min bror sett den. Endast några kilometer in på en skogsväg fick jag träff. En ensam vuxen fågel satt i en tall och under en timmes tid kunde jag både filma och fota den i lugn och ro. Jag lämnade inte ens bilen utan satt och tittade på den utan att störa. Jag brottades med tanken om jag skulle berättat detta för någon och kom överens med mig själv att några skulle få se den. Det var tur, för den förste som var på plats efter en dags regnande gick in i skogen och hittade tre ungar, vilket han med glädje ringde och meddelade mig.

Jag var själv där efter någon timme men utan något resultat. Dagen efter var jag på plats igen. Regnet hade åter startat, så det var tur att jag har en tät kamera. Nu visade sig de två vuxna ugglor. Efter ett tag hördes tigggläten från alla tre ungarna. När alla satt på mina minneskort åkte jag därifrån.

Detta par är väldokumenterat med mycket film och bilder. En vecka senare blev jag uppringd av ytterligare en person som berättade om en lappugglehäckning cirka två mil från den jag redan upplevt. Detta par hade två ungar. Alltså har vi haft minst två häckningar i Hässleholms kommun i år.

Båda finns dokumenterade med foto och när man tittar på bilderna så förstår man att folk trodde på troll i gamla dagar. När man ser de små charmtrollen blir man ju helt lyrisk.

Bo Göran Andersson
bga.ror.foto@gmail.com

Vintern i Råådalen

—

en liten bildkavalkad

Text & foton: Thomas Alerstam

I en uppsats i nästa häfte av *Anser* redovisar jag vinterfågelräkningar från Råådalen under femtio år. Bakom tabellerna och diagrammen döljer sig upplevelserna i fält, inte bara av fåglarna utan också av de välkända hemmamarkerna, landskapet med alla ljud och dofter, himlen och vinden. Dessa fältintryck ligger främst i mina egna tankar när jag sammanställer och skriver redovisningen men är naturligtvis mera svåråtkomliga för läsaren. Ändå tror jag att hos de flesta som läser tabellerna och diagrammen väcks minnesbilder från egna vandringar och fågelmöten. För att underlätta för sådana tankar kring fältupplevelser i vintermarkerna har jag på de följande sidorna samlat ihop en bildkavalkad från Råådalen, helt kort och i all enkelhet.

Landskapet

Att vandra samma sträcka i Råådalen under samma årstid femtio år i rad, det borde väl bli mycket enformigt? Nej, det behöver det verkligen inte bli. Jämför utsikten över dalen strax väster om Vallåkra en mild och grön vinter med en sträng och snörik vinter. På andra sidan dalen skymtar Kvistofta kyrka i fjärran. Att släntra nedför dalsidan mellan nypon, hagtorn och fågelbär är något helt annat en blöt och grön vinter än en frusen snövinter. Likaså vandringen längs alridåerna nära ån. Man går en bit upp i en sidoravin för att se efter strömstare vid bäcken. Där det vissna gräset står högt efter att betesdriften upphört sedan flera år är nu nya våtmarker anlagda.

Sträng och snörik vinter i Råådalen (4 februari 2010).

Snövinter med ån delvis islagd.

Det finns en särskild glädje i återseendet av samma marker år efter år: att åter väcka de goda minnena av känslor och intryck från platsen. Vi överger inte så lätt det gamla.

Siskorna

Siskorna sätter sin prägel på Råådalen under vintern. Grönsiskan är den genom åren allra talrikaste fågelarten. Den livnär sig främst av frön från alen, klänger i al-

Mild och grön vinter i Råådalen (4 februari 2008).

Barmarksvinter med föräning om vår.

kottarna, ibland i sällskap med gråsiskor. Grönsiskflockar flyger mellan alldungarna. Gråsiskor verkar ha ett mera varierat födoval än gråsiskan och äter gärna frön av björk och av nässlor.

Rovfåglarna

Bland rovfåglarna tänker jag särskilt på duvhöken. Den visar något alldeles extra av fart och fläkt, manövrering och kraft, i sin jakt. Oftast är det unga duvhökar man

En steglits har anslutit till grönsiskeflocken.

Gråsiska (brunsiska) i vinterståndare av nässlor.

ser när de glider i flack attack mot ringduvor i skogsriddåerna längs dalens sluttningar. Stora duvuppflug kan det bli med mycket vingklappande och -brusande. Men även gamla duvhökar ses ibland i dalen, och jag

minns särskilt en jakt den snörika vintern 2010. Minusgrader, sol, blå himmel och dalen inbäddad i flera decimeters snötäcke. Ån var till stor del frusen och gräsänderna hade koncentrerats till vakar vid bäck-

Gammal duvhök på ivrig jakt efter gräsänder.

Kungsfiskare vid Gantofta.

Räven på stubbåkern.

utflöden. Änderna lyfte när jag vandrade förbi och flög fram och åter för att landa så snart jag passerat. Då dök en gammal duvhök upp på scenen, vild av jaktiver efter de landande gräsänderna. Den började med direkt förföljelsejakt men änderna hade fart att ta höjd och kom undan. Höken kretsade nästan rakt över mig, blänkande i underbelysningen från snön och provade nu vertikala störtstyckningar mot änderna, som återkom efter ett nytt landningsvarv. Det var ett virrvarr av änder i panik och jag tappade höken bakom en alridå och fick aldrig veta hur jakten slutade. Jag stod kvar en lång stund, uppfylld av dramatiken, vinterns ljus och fåglarnas skönhet. Sparvhökar ser man på de flesta vintervandringarna och totalt har de varit tre gånger så talrika som duvhökarna. Den gamle sparvhökshansens roströda bröst lyser i den sena eftermiddagssolen när han flyger över dalen för ett nytt jaktförsök efter grönsiskorna. Jag har också sett honom på närhåll när han sitter i den första morgonsolen och putsar sig i rimfrosträd. Duvblå på rygg och panna, med spovsnäppornas sommarfärg på bröst och kinder, och iris brinnande gul.

Däggdjuren

Oftast är det folktomt i dalen mellan Vallåkra och Gantofta, och där rör sig räven ibland öppet och oförsiktigt under dagen. Flera gånger har jag kunnat stå oupptäckt och iaktta rävens gång, till exempel över stubbåkern längs dalens krön. Ibland blir mötena med räv mera överraskande och jag minns särskilt den gången jag stod och njöt av en försärla vid ån (faktiskt den enda observationen av försärla under mina vintervandringar). Försärlan badade på snurrande flytgrenar i en bakvirvel vid åkröken. Fridfullheten var stor, solljuset flödade, ärlans bröstsidor och undergump lyste citrongula, den gungande långa stjärten, grafitgrå rygg och vingar. Plötsligt bröt en gårdsmyg ut i full sång och samtidigt sprang en vinterpälsad räv med brak och plask ut ur kaveldunskärret alldeles intill mig! Överraskningen skakade om mig totalt. Gräsänder reppade upphetsat, försärlan skakade fjäderdräkten efter badet, fortfarande roterande i bakvirveln, och räven fick syn på mig och försvann snabbt bakom videbuskar. Även om räven direkt observerats under endast sju av vintervandringarna, så avslöjar rävdoft och spår (när det är

Entitan är på tydlig tillbakagång och riskerar att försvinna från dalen.

snö vinter) att den är bofast i dalen.

Rådjur ses ofta, i regel bara några stycken och som mest ett tjugotal. De kommer fram ur träd- och busktätningarna och födosöker mera öppet under snövintrar. En särskilt sträng vinter med hårdfruset och svärgenomträngligt snötäcke inträffade 1987, då rådjuren hade sparkat upp hålor i snön på ett litet rapsfält i dalen nedanför Kvistofta. Ett rådjur låg dött och delvis uppätet på platsen och det var fullt av spår från rådjur och harar kring snöhålorna.

Under samma vandring hittades resterna av minst tio småfåglar (bl.a. tre domherrar och tre koltrastar), fem fasaner, en gräsand och en kanin, alla troligen slagna av rovfåglar (främst sparv- och duvhök). Dessutom hittades två döda ormvråkar som troligen blivit skjutna alldeles nära två av de döda fasanerna. Detta visar hur svåra vinterförhållanden kan slå oförsonligt mot djuren i dalen.

Thomas Alerstam
thomas.alerstam@biol.lu.se

Rytm

Jo, då – det går upp och ner. Lite si och så.

Ett par av vardagsspråkets fraser för att fånga livets pendelrörelse.

När vi skådar fågel, fångar vi rytm av storslaget slag.

Ulrik Alm

Du har den i dig. Den biologiska klocka som länkar dig till längdgraden där du sitter och läser detta. En nio timmars flygning åt endera väst eller öst sätter sig direkt i kroppen. Rytmen i olag tills ny kalibrering sker. Grekiskans "rhythmos" – tillvarons stora tema. Växlingen mellan starkare och svagare, mellan tilltagande och avtagande, mellan fågring och vissnande, mellan storm och stilltje, mellan aktivitet och passivitet, mellan hetta och köld, vakenskap och sömn.

Kontinenternas dans går i slowfox, en helt egen rytm. En "kasedans" över ett kokande inre. Afrika och Sydamerika gled ur omfamningen, en flisa – Indiens trekant – lossnade från Gondwanas landmassa, stötte sin bredsida in i det blivande Asien. Kollisionen knycklade upp Himalayas toppar och skickade snäckor och havsdjur i höjden. "Berg sjunken, djup stån upp" – adventstidens gamla psalmboksidor ska konfirmeras av ännu äldre bergssidor. De långa eonernas vågrörelse. Det spricker, gnisslar och pyser. Istidernas framryckning och avsmältning. Snålblåst och tundra, smältvattenpölar och knirkande vildrensflockar. Berglärkornas tid på norra halvklotet. Många fågelarter har sin tid på jorden. En tid med gynnsamma omständigheter. För korpens del – Var de välhängda galgbackarnas och de blodiga slagfältens tid en sådan vågtopp? Ett Skåne, blåstrimmigt av tusentals små vattenådror under tidigt 1800-tal – var detta

vita storkens glansdagar? Åtminstone räknades paren till ett 80-tal bara i Örups almskog. Tidigt 1900-tal – få automobiler i sikte, men desto fler högar med hästskit och mjukt processad havre. Lagom ogräslortiga innergårdar, kringgårdade av hus med kryp-in-vänliga takpannor. Lyckliga dagar för gråsparvar! Alla arter får inte sin tid på jorden. Amplitudens svängningar är knappt märkbara. Andra fågelarter – alltför många – har haft sina dagar på jorden. Tillväxt – avtagande – utslocknande. Hon som, i ruelle över sin framfart, så småningom ska döpa tiden till "antropocen" – människans epok, skickade dronten, garfågeln och vandringsduvan under tidslinjen.

En berglärka grävdes härom året fram ur permafrosten i Sibirien. En lärka med iskristallers ljus från 46 000 solvarv. Döps till "Icebird" av vetenskapen och bjuder frusna spår till mammutars och ullhåriga noshörningars tid. DNA-strängar nystas baklänges. Artbildningens trådar tinas upp, friläggs, och tvinnas i nya mönster. Hur coolt som helst!

Isväggarnas rytm, ibland vittrande, ibland påbyggande. En rytm ingen sett, men vi anar stegen på jordens golv. Vi tolkar räfflorna på hållarnas bjälklag, vi klappar flyttblocken, vi gjuter betongen med istidsleverans. Nödvändigt för att resa våra hus och shoppingpalats, vi rullar våra bilar på asfaltens isbana, året om. Grus i maskineriet.

Månens faser, solens båge. Mänsklig-
hetens följeslagare genom alla tider. Vem
skötte scenbelysningen? Hur såg arbets-
schemat i så fall ut för denne? Neandertha-
laren hukar i grottöppningen och undrar
bak buskiga bryn. Någon kör solvagnen
över himmelskupan. För farao, så måste
det vara! Gårdagens sanning bär på nästa
morgons tvivel som blir kvällens säkra för-
vissning. Greker, maya, Galileo, Koperni-
kus, Tycho – bondeplågaren på Ven – alla
ska de leta efter rytmen. Vilken magi att ha
alla tiders utsikt! Det må vara en stjärnklar
ugglekväll, en ljum försommarnatt med
nattskärrespinn eller en sugande sensom-
marafteon med gulblek himmelsskiva och
hastande trastar. Månen – jordens genom-
tiderna mest uttittade föreställning. Repri-
serad på tallösa näthinnor. Rytmen förkla-
rad men fascinationen förblir.

Månlandningen var inte det gigantiska

steget för människan. Lyftet var de bril-
janta jordbundna vindlingar som kunde se
oss alla utifrån. Varje resa börjar i någons
hjärna. Kanske någon i stil med Henrik Sjö-
fararen – Henrique o Navegador, prins i det
tidiga 1400-talets Portugal – som bordade
få skepp, men inspirerade desto fler färder.
Minns inte säkert, men möjligen är det Ste-
fan Zweig som karakteriserat ädlingen med
orden "en djärv utåtsträvande fantasi för-
enad med ett asketiskt stugsittartempera-
ment". Undras om man kan skåda på mot-
svarande sätt? Vore billigt och klimatsnällt.

Att skåda fåglar är rytm. Mer och mer för
min del. Den trygga, återkommande bölje-
gången. Förväntan – återseende – saknad.
Kattugglekväll, ringtrastveckor, tornseg-
larmånader, strömstarehalvår. Jag åker
ofta för att besöka gamla bekanta, tillfäl-
liga gäster får gärna komma i min väg, men
jag letar sällan upp dem.

"Sort sol" på södra Jylland. Foto: Sort Safari.

Den hundratusenhövdade starflocken som slingrar och vänder likt en kropp. I södra Jylland finns ett namn på föreställningen: "sort sol" – svart sol. Kör inget eget race, gör inget utmärkande! En fullständigt obegriplig rytm. Samordning i den högre skolan. En luftbalett utan dess like. Vi markbundna ska inte med heder i behåll tala om flyguppvisning med våra flygetyg. Inte när man ser en kolsvart slingrande girland som ömsom samlas, ömsom svävar ut, i en fridans underkastad en regel: gör som grannen. Individens momentana vingföring underordnas kollektivets rytm – helt utan dirigent. Ändå – en himmelsk synkronisering, ögonblickets unika partitur. Användarnamn: följ.

Invecklade parningsspel ska koordineras. Livets upphov börjar i skäggdop-pingarnas spegelkoreografi på vågad tilja. Mönster i sin mest sköna och harmoniska

innebörd. Vågrörelser i luft och vatten. Så ska det fortgå våren genom med orrspel, brushanetorneringar och gråsparvsdans. Bästa sidan ska visas upp för rätt partner, i rätt ögonblick, i rätt omfattning. Moment för samstämmighet, igenkänning och säker identifikation. Lösenord: rytm.

Att ladusvalan, grå flugsnapparen och lövsångaren vill överge Luangwas parad-is känns märkligt för den som upplevt områdets böljande skönhet och rikedom. Men bryter upp, det gör dom! Höstflyttningen med avtagande ljus och föda känns helt följdriktig. Men vilken rytm tickar in i fågelkroppen någon gång i mars-april? Dygnen i Zambias välsignade floddal ser väl ungefär likadana ut året om? Födottillgången är väl i stort oförändrad? Så berättar jag för mina cirkeldeltagare (hoppas jag talar sanning) under marsexkursionen att just nu, just i kväll, tickar ett hormon

Vad får lövsångaren att "överge Luangwas paradis"? Foto: P-G Bentz/Sturnus.se.

"Gravanden, ringduvan, tofsvipan, sånglärkan, m.fl. har beredskap att rycka fram i varje ledig ficka när vintern retirerar". Foto: John Larsen.

in i en späd ladusvalas kropp nere i Zambia. Är det hypothalamus som talar? Ett alltmer accelererande omlopp som manar till uppbrott, norrut, norrut. När rytmen så avklingar ska vi möta ladusvalan här vid dammen. – Vilken underbar värld! Men vad är det som säger "klick", som sparar igång detta möte? Hur ser afrikansk tidmätning ut? Är det ett lika obegripligt "klick" som för människor till möte?

Klimatflyttarnas ankomst känns mer rimlig. Man retirerar undan vinterfronten men har hela tiden koll på dess förändring. Gravanden, ringduvan, tofsvipan, sånglärkan, m.fl. har beredskap att rycka fram i varje ledig ficka när vintern retirerar.

Men "Out of Africa"... Wow – denna årliga exodus, makalös i sin omfattning med miljoner vingar ilande i mjuk båge över klotets rundning, mot sommarens löftes-

land. Allt i regi av en liten signalsubstans med evolutionens vinnande manus: det bästa av två världar – tropikernas stabilitet och norra halvklotets explosion av insektsliv under sommarhalvåret. – Kan man undgå att förundras över sådana vårpmiärer? Vilken förmån att se fram emot. Har man tur, får man vara med om 50, 60, 70 kanske 80 sådana. Någon kanske rent av hinner uppleva 90 av den sorten.

Kosmos, en himlakropp, en kontinent, en bergskedja, en sjö, en människa, en blåmes, en myra – för allt och alla en tidtabell. En blank sådan, fylls i i efterhand

och slutstation anges ej. För oss just nu uppehåll på hållplats. Många människor, hela samhällen, har hållits i sträng regi av ett migrerande virus. Vi visste att detta skulle komma – men rytmen, expansionen har gäckat oss. Andningsvägar blev flyttvägar. Bröstkorgar har hävt sig i kamp detta oår. Pulsens graf ska ju bukta i livstecknande toppar och dalar. Vakande, vårdande ögon har följt växlingarna. Alltför många streck har satts.

Rytmen – du har den i dig. Ett privilegium – värdefullt, tidsbegränsat, men givet på livstid.

Ulrik Alm
alm.ulrik@telia.com

Konsten att fotografera fåglar och andra djur: version 2.0

Brutus Östling

Symposion

Hård pärm 303 sidor

Naturbokhandeln 499 kr

Brutus Östling är en fågelfotograf i världsklass som gett ut elva fotoböcker, av vilka flera kommit ut internationellt. Fyra av hans böcker har utsetts till Årets Pandabok av WWF. Den bok som recensionen handlar om, *Konsten att fotografera fåglar och andra djur: version 2.0*, är helt omarbetad jämfört med förra versionen som kom ut 2013. Den nya boken är något så ovanligt som en inspirerande faktabok på 2,3 kg i stort coffeetableformat med fantastiska helsidesbilder i makalöst bra tryck. Den är underbar att sitta och bläddra i bara för bildernas skull.

Boken behandlar följande områden: Vad driver oss?; Ljuset är motivet; Bildens komposition; Att komma nära; Att välja rätt kamera; Kamerans grunder; Exponering; Skärpa; samt Några kreativa tips. I boken varvas innehållsrika och personliga texter med fakta och detaljer. Mer än hälften av bokens sidor är bilder, och för varje bild anges noggrant kamera- och objektivdata samt exponering. Christian Nilsson, som var tidningen FOTO:s tekniske redaktör, är medförfattare till de kameratekniska avsnitten. Till skillnad från första utgåvan av boken finns det inget kapitel om efterbehandling av bilderna i datorn.

Målgruppen är fågelfotografer som har hållit på ett tag. Det som skiljer boken från liknande böcker är Östlings personliga och varma anslag. Jag gillar det! Han berättar för läsaren på ett mycket levande och enkelt sätt hur han fotograferar, varför han skaffat den utrustning han använder, hur han ställer in kameran i olika situationer och om sina erfarenheter från olika slags gömslen. Det här är en berättelse och ett testamente för oss som vill följa i hans fotspår snarare än en teknisk handbok. Allra bäst är Östling i kapitlet om ljus och om komposition. Han delar med sig om hur han förbereder sig och närmar sig motiven, hur han komponerar och "gör" bilderna i kameran, och hur han tänker när han väljer kamerainställningar för att kunna ta ex-

ceptionellt bra bilder. Ja, han beskriver till och med hur han vid bildkompositionen redan tänkt på den kommande sidlayouten i sina böcker.

Jämfört med första upplagan så har nya kapitel tillkommit, exempelvis fotografering av natthimlar, dubbel exponering och drönarfotografering. Och det står mer om fotografering av stora däggdjur i Afrika. Boken innehåller massor med bra och kreativa tips, exempelvis om hur man programmerar sin kameras specialinställningar för att få bättre fågelbilder, om hur man jobbar aktivt med exponeringskompensation och knepen bakom rätt skärpa i bilderna. Däremot visas i princip inga exempel på mindre lyckade bilder, hur det blir om man ställer in kameran på ett ogenomtänkt sätt.

De kameratekniska avsnitten är väl genomarbetade. Såväl spegelfria som spegelreflexkameror behandlas, skillnaden mellan fullformat, APS-C och Micro Four Thirds förklaras, och olika typer av optik presenteras, inklusive prisvärda telezoomar. Möjligen saknar jag uttryckliga råd om instegsutrustning, exempelvis pakettips på kamera och objektiv om man är beredd att spendera 20 000 kr eller 40 000 kr.

Trots att boken är skriven utifrån den inbitne gömslefotografens perspektiv, så är den fylld med bra och användbara tips för alla fotograferande fågelskådare. Och man blir verkligen inspirerad att prova på gömslefotografering och att utvidga sitt vanliga fotograferande med mer kreativa grepp som motljus, i snöfall, eller med hjälp av längre slutartider.

Är det något som saknas i boken? Många moderna systemkameror går att filma med, och jag hade gärna läst något om lämpliga inställningar för att filma fåglar med kamerautrustningen.

Dessutom är det synd att det inte står något om efterbehandling av bilderna i datorn och hur man skapar trevliga bildvisningar. Men det är svårt att få med allt, och boken har redan över 300 sidor. Formatet är 348 x 248 x 31 mm och vikten 2 330 gram.

Konsten att fotografera fåglar och andra djur är en både inspirerande och vacker bok för den som vill lära sig mer om hur man fotograferar fåglar. Den är tveklöst en av de allra bästa böckerna i ämnet!

MIKAEL ARINDER

Så tar du hand om skadat vilt

Kalle Hammarberg & Jan-Åke Hillarp
KfV:s Riksförbund
Mjuk pärm 200 sidor
KfV 212 kr plus porto

Det här är en unik bok. Jag kan åtminstone inte minnas någon föregångare. Boken informerar tydligt och omfattande om arbetssätt, etiska frågor och inte minst om de regelverk som alla som hanterar skadade vilda djur har att rätta sig efter.

Boken behandlar alltså frågor som har att göra med rehabilitering av vilda djur. Denna verksamhet omfattar även akuta insatser där djuren kan släppas direkt, samt avlivningar när det är av nöden påkallat. Just avlivningar är ofta ett känsligt kapitel men författarna är mycket tydliga i sina skrivningar om detta ämne.

Jag har bara läst de delar som berör fåglarna. Avsnitten som behandlar däggdjuren kan jag inte bedöma.

Jag rekommenderar boken till alla som på något sätt hanterar skadade fåglar. Alla har något att hämta bland alla råd och föreskrifter som behandlas. För en nybörjare kan kanske verksamheten verka onödigt komplicerad men i en handbok måste regelverken tydliggöras. Bästa sättet för en nybörjare är annars att gå vid sidan av en van rehabiliterare och successivt slussas in i verksamheten. Men den här boken bör de absolut läsa.

Trots att boken innehåller många sidor och att ämnet kanske kan tros vara smalt, så kan inte allt tackas in. Jag sökte t.ex. på sjukdomen

gulknopp men fann bara några få rader om att åkomman finns. Däremot inget om vad man som rehabiliterare kan eller bör göra med en drabbad fågel. Det är också så att vi som sysslar med denna verksamhet ofta finner egna lösningar som fungerar för oss. När det t.ex. gäller kajor och andra fåglar som kommer ner i skorstenar, är min erfarenhet den, att lättaste metoden är att ta ut dem nedifrån – de hamnar oftast inom räckhåll för en hand. Att hissa ner linor genom skorstenar kräver både mod och långa stegar!

Men det är marginella anmärkningar – ämnet är nämligen mycket bredare än vad de flesta tror. Man sätts ständigt inför nya situationer som det inte finns ett facit för. I sådana lägen är det inte alltid möjligt att följa de strikta regelverk som finns och som boken informerar om. Här måste nöd få gå före rätt, något som också nämns på några ställen i boken.

KENNETH BENGTTSSON

Ölands fågellokaler

Red: *Elsy-Britt Schildt & Anders Waldenström*
Avium Förlag 2020

i samarbete med Ölands Ornitologiska Förening
Mjuk pärm 224 sidor
Naturbokhandeln 295 kr

Så har den då kommit, den nya upplagan av guiden till de öländska fågellokalerna. En efterlängtat följeslagare som de flesta nog väljer att ha i bokform, även om det inte skulle förvåna om nästa version kommer som en app till mobilen.

Formatet är bekvämt och den blir lätt att ta med sig i fält. Bindningen känns okej och med den mjuka pärmen borde det inte bli lösblads-system förrän nästa upplaga är på gång. Den är lättanvänd och det går snabbt och utan problem att hitta den lokal man söker. Föredömligt löst med olika register A-Ö, innehållsförteckning, och via områden (sockenvis).

De öländska socknarna (33) med sina fågellokaler (131) presenteras från norr till söder, och innehåller detaljkartor, vägbeskrivning, GPS för p-platser, skådartips och beskrivning av fågellivet. Kort och koncist men ändå tillräckligt för att man ska kunna greppa lokalerna. Överlag bra, aktuell och tillförlitlig information även om utförligheten ibland blir lite ojämn. Det finns en del småfel, men inget som ställer till så mycket, även om Hörninge mosse blivit illa behandlad. Någonstans måste man dra en gräns för vilka lokaler som får plats, men man kan undra varför Enetri soptipp, som beskrivs som en förstörd före detta lokal får vara med, medan man inte hittar något om Harfjärden eller Skärlövs hamn med strandängar.

Det finns även nyttig information om skyddad natur, allemansrätt liksom etiska riktlinjer - vett och etikett i markerna. Nu för tiden, när "alla" har kamera och strävar efter egna perfekta bilder på rariteter och fåglar under häckningstid, hade det varit bra med någon rad om vett och etikett även i detta sammanhang. Avslutningsvis finns en artlista som översiktligt ger information om arternas status på ön.

Layouten är trevlig, men tyvärr har man inte haft en bildredaktör vilket medfört att bildkva-

litet och bildurval inte håller helt igenom. Synd att en "Ölandsart" som rödspov inte fått illustrera sydöstra Ölands strandängar, istället för jorduggla som redan pryder omslaget så fint. Sen kan man undra varför Sibyllas jaktstuga får ta upp två sidor? Stugan har inget annat än namnet att göra med själva lokalen en bit därför. Däremot är det bra med många drönbilder, något som tillför mycket, speciellt i ett så platt landskap som det öländska. De kunde gärna ha fått vara fler, även om en vinterbild på Stora Rörs hamn känns väldigt fel.

Man saknar några ord om varför man valt bort information om vissa (känsliga) arter, och om de möjligheter som idag finns att hämta information från Artportalen, olika larmsystem, liksom webbsidor med öländska fågellokaler m.m. Det kunde man ha bjudit på.

Boken är ändå närmast ett måste för fågel-skådning på Öland, och hade man orkat ända fram när det gäller bilder och en extra genomläsning för att få bort onödiga faktafel så hade den varit i topp.

STAFFAN RODEBRAND

Fågelårets nollpunkt (nästan)

Varje dygn under årsvarvets gång är fullt av livets puls i naturen. Tillvaron hos fåglar och alla andra organismer är så gott som alltid intensiv. Men fågelåret trappar ner när höstmånaderna har passerat, när flyttsträcket övervägande ebbat ut och dagarna börjar bli oroande korta. I december, januari, februari är nätterna riktigt långa med sitt omfamnande, djupa mörker. Är natten även då mild och luften kanske fuktig kan en rödhake låta sina silvriga toner utropa vinterreviret. Men det är som om mörkret självt har ett budskap.

Men låt oss tänka på en "riktig" nordisk vinternatt. Naturen är inbäddad i snö och minusgraderna är många. Då har vi nått fram till fågelårets nollpunkt – eller nästan. En sådan natt är inaktivitet bäst och några gram fett från de korta dagarnas mer eller mindre frenetiska födosök kan avgöra skillnaden mellan evigt mörker och liv. Existens eller icke-existens. Förhoppningsvis randas en trevande gryning med brådsökande födosök för fågeln på nattkvisten, när "Det är sällsamt tyst i skyn/Över skogens svarta bryn/morgonstjärnan blänker", som poeten och författaren Karl-Erik Forsslund (1872–1941) beskrev vintergryningen.

Närmare fågelårets mest dämpade aktiviteter kan vi knappast komma. Men ändå! En sådan natt är åtminstone ugglorna aktiva. Ljudlösa, med god syn och enastående hörsel. Som små varelser måste smågnagarna vara aktiva och ett snötäcke ger dem vinternattens fördel. Men tryggheten därunder är inte vattentät. I ett blixtrande ögonblick slår uggleklorna genom det vita taket där sorken har sin gång. Och de nordiska länderna är uggleländer. Vi kan glädja oss åt nio regelbundna arter inom landets gränser och två på marginalen (fjälluggla och tornuggla). Övriga Europa kan bara addera två arter. Och nu kan vi bevitna lappugglan ända ner i vår sydligaste provins. Lappugglan, "den stora grå ugglan" om man direktöversätter det engelska namnet, ser ut som sprungen ur de stora skogarnas mest undanskymda och trolska gömmor. Avnjut mer om den i detta nummer av Anser som ger den berättigad uppmärksamhet.

Även dagtid kan stunder upplevas där livsaktiviteternas sparlåga är direkt påtaglig, som Niklas Törnlund träffande fångat stämningen vid Silvåkra en januaridag: "... allt är obefåglat, allt/Det

spritter inte till/Inget fransat vingflak eggar" i *Allt beror på vingar* (2003). Och snart nog omfamnas allt av nattens djup.

Få är de människor som ger sig ut i naturen i den riktiga nordiska vinternattens kyla, för naturupplevelsens skull, när livets sparlåga flämtar av sin inneboende kraft. Men bisterheten är inte långt borta. Kanske var det Viktor Rydberg (1828–1895) som gav våra vinternätter ett ansikte. Hans klassiska dikt "Tomten" från 1881 (sedan 1960-talet vida spridd med Harald Wibergs illustrationer) må vara lovsången till en mytisk liten figur men några av hans okonstlade rader fångar vinternattens kvintessens där ute:

*Midvinternattens köld är hård,
Stjärnorna gnistra och glimma.
Månen vandrar sin tysta ban
Snön lyser vit på fur och gran*

Nu kan en vinternatt vara bra annorlunda än så, inte minst i tider av global uppvärmning. Men Rydberg fortsatte på sin tid:

*Tyst är skogen och nejden all
livet där ute är fruset
blott från fjärran av forsens fall
höres helt sakta bruset*

Rydberg nämner inget om ugglorna och deras jakt i snöiga trakter under stjärnhimlars överväldigande oändlighet. De kunde ha platsat i dikten men vemodigt infinner sig somriga minnen i kölden runt den småländska gården:

*Nu är väl svalans boning tom
men till våren med blad och blom
kommer hon nog tillbaka
följd av sin näpna maka
Då har hon alltid att kvittra om
månget ett färdeminne*

Mer fjärran från köldens grepp i midvintertid kan nog inte ladusvalan på vinterviste i södra Afrikas sommar bland elefanter och antiloper vara. Fågelårets aktiviteter må aldrig upphöra helt men när nollpunkten nästan infinner sig i Norden är det ugglorna som äger natten.

ARNE OHLSSON
LUND

**Ansers redaktion önskar alla läsare
God Jul & Gott Nytt År!**

Vintermatning är betydelsefull

Att småfåglar kan sänka kroppstemperaturen med flera grader under långa vinternätter för att bättre överleva tänker vi nog inte på när vi serverar solrosfrön, jordnötter och talgbollar. Eller att detta förekommer mer hos honor än hannar hos exempelvis talgoxar, eftersom de mer dominanta hannarna har större chans att äta tillräckligt innan skymningen faller redan på sen eftermiddag i december, januari, februari.

Alltså drar honorna ännu mer nytta av vad som dukas upp på våra fågelbord och i fröautomaterna. Detta visar en färsk studie av forskare från Lunds universitet. (Johan F. Nilsson, Jan-Åke Nilsson, Juli Broggi, Hannah Watson. Predictability of food supply modulates nocturnal hypothermia in a small passerine. *Biology Letters*, 2020; 16 (6): 20200133 DOI: 10.1098/rsbl.2020.0133).

Kanske har några av *Anser*s läsare sett projektet med vintermatning pågå, nämligen i Vombs Fure, barrskogsområdet som sträcker sig en halvmil från Vombsjöns södra sida till riksväg 11 mellan Veberöd och Sjöbo. Inte minst under korta, stillsamma vinterdagar när himlens ljus är återhållet är det en behaglig skog för promenader. Med sin för Skåne nordliga karaktär är färgtonen dovt grön från tallar som kan vara 150 år gamla, granar och rikligt med mossor, ljung, lingon- och blåbärsris. Skogen är en av landets sydligaste hemvister för den charmiga tofsmesen som gärna tagit för sig på forskarnas utfodring. Vombs Fure är skogen för talltitor och korsnäbbar, spillkråkor och inte minst kronhjortar.

De allra flesta fågelmatningar på vintern äger av naturliga skäl rum i tätorter. Om utfodringens påverkan där är motsvarande den i skogen framgår ju inte, men visst bör vi vintermata där vi har möjlighet.

Talltitan. Foto: Hans Cronert/Skånska Bilder.

Någon gång förringas eller ifrågasätts värdet av att vi ger övervintrarna mat men det finns det inte alltför stor anledning att göra. Det handlar naturligtvis inte om att rädda arter eller populationer, men det räddar individer. Det upprättar en relation från ofta urbant levande människor till vilda varelser som bara kan betraktas som sympatisk.

Detta ska nog inte underskattas i en tid när så många människor har föga kontakt med naturen, det icke människoskapade. Så är det även i Norden och inte bara på den tätbefolkade kontinenten. Dessutom sammanfaller, lämpligt nog, lite större fågelintresse hos allmänheten med de delar av Europa som har kärvare vinterförhållanden. Det är bara att önska de bevingade gästerna *bon appétit!*

ARNE OHLSSON
LUND

Falsterbopionjärer hedrade av BirdLife Sverige

I vanliga fall brukar BirdLife Sverige dela ut förtjänstplaketter, som går till någon som haft stor betydelse för fåglar och fågel-skådning, i samband med föreningens riksstämma eller vid Falsterbo Bird Show. I år har dock båda dessa arrangemang ställts in på grund av Covid-19-pandemin. Icke desto mindre ville vi just i år ge plaketterna till Lennart Karlsson och Karin Persson, som nu börjat trappa ner efter ett mycket långt och framgångsrikt ledarskap vid Falsterbo Fågelstation. Därför anordnades under stort hemlighetsmakeri en liten men högtidlig utdelningssammankomst vid Falsterbo fyr under första helgen i september, dvs den helg då Falsterbo Bird Show normalt går av stapeln. Personalen vid fågelstationen medverkade, liksom ett par ledamöter från Skånes Ornitologiska Förenings styrelse och givetvis representanter för riksföreningen BirdLife Sverige.

Lennart och Karin har i praktiken byggt upp Falsterbo fågelstation och den framgångsrika och internationellt välkända verksamhet som bedrivs där idag. Lennart har setts på stationen sedan 1960-talets slut och varit stationschef sedan 1984. Först nu i år har han lämnat stafettpippen vidare till Stephen Menzie. Lennart har haft avgörande betydelse för att stationen inledde standardiserad fångst och märkning i början av 1980-talet, och därtill skött stationens ringmärkningsdatabaser, rapporter, ansökningar, webbplats med mera.

Karin har också varit aktiv vid Falsterbo Fågelstation sedan tidigt 1980-tal och i många år hållit ordning och reda på det mesta, inklusive stationens ekonomi. Karin är bland besökande skådare kanske mest känd för

att i alla år ha bakat de godaste kanelbullar som stått att uppbringa i hela landet, och dessutom har hon i alla år oförtrutet arbetat med att guida såväl små som stora besökare, kanske i sexsiffrigt antal, och på det sättet bidragit till ökad kunskap om fåglar, fågelflyttning och ringmärkning hos allmänheten. De båda har tillsammans varit väderobservatörer åt SMHI sedan mitten av 1980-talet, en syssla som fortfarande utförs. Att Karin och Lennart skulle få föreningens förtjänstplaketter var därför inte det minsta svårt att motivera, tvärtom!

Vi hoppas förstås att få träffa dem vid fyren även under kommande år, oavsett om en del av ansvaret nu lämnats vidare till andra medarbetare.

LOTTA BERG
ORDF. BIRDLIFE SVERIGE

Foto: Björn Malmhagen.

Är artkunskap en kunskapsform på utdöende?

I *Sydsvenskan* 14 september 2020 fanns en notis med rubriken "Larm om brist på kunskap om naturen". Humanekologen Ebba Lisberg Jensen vid Malmö universitet hade intervjuats och hon var alltså orolig. Lisberg Jensen slog bland annat fast att "Kunskapskraven för vad elever ska kunna om naturen har sjunkit till nästan inga alls". Artikeln avslutades med "Ska man få ett politiskt stöd för att lösa stora miljöproblem som hotar vår överlevnad måste man se till att fler har lite djupare insikt än att naturen är där det är grönt".

Som telefonansvarig för Fågelskydd Spillepeng känner jag väl igen problematiken. Vi tar emot många samtal från allmänheten om skadade fåglar. Det är alltså folk som bryr sig om skadade djur som hör av sig och det är givetvis positivt. Men oroväckande många är helt okunniga om vad det är för något de har hittat. "Jag är inte så duktig på fåglar" är en mycket vanlig kommentar. Ofta är dessa personer yngre än 40 år och man kan misstänka att det har hänt en hel del i skolvärlden under de senaste decennierna.

"Jag har hittat en kråka." – Är den helt svart? kontrar jag. "Ja, det är den." Alltså var det ingen kråka.

"Den är svart och vit med blått på vingarna". En bra beskrivning av en skata men upphittaren visste inte det.

– Vad har du hittat? "Jag har ingen aning." Fotot som skickades visade en duva.

"Det går två ensamma andungar på min gård". Här handlar det som regel om två fiskmåsar.

Vi har hämtat rovfåglar som visat sig vara unga gråtrutar, tornseglare som rapporterats som falkungar (i ett fall som ung glada), "örnar" som visat sig vara allt från stenfalkar till fiskgjusar, men ytterst sällan

just örnar. En trafikdödad örn visade sig vara en adult havstrut (och den finns med i Viltolycksrådets statistik som just örn). Albatrosser har vid två tillfällen rapporterats från Malmö kanal och båda gångerna handlade det om skarvar. Att gökar missas för sparvhökar kan vara förståeligt, men när den rapporterade duvan visade sig vara just en gök blev man lite konfunderad. Eller när sparvhöken var en nattskär. Fast hur många har sett en sådan? Så det må vara förlåtet.

Om foto inte är en möjlig utväg ber vi om en beskrivning och det ställer också ofta till problem för folk. Under hösten som gick fick vi denna beskrivning av en småfågel: "Den är knallgul och har svart på stjärten". Sommargylling kändes inte som ett alternativ och vi stod frågande. Mer troligt var att det handlade om en förrymd kanariefågel. Den knallgula fågeln hämtades senare och visade sig vara en ung grönsiska. Vi såg inget knallgult på den! En annan fågel sades vara blå och då handlade det om en nötskrika. Visst har den lite blått i sig men knappast som dominerande färg.

Grågåsen rapporteras ibland som svan och till och med som fågelgås. Foto: Brita Berbig.

Vem kommer att sakna vattenrallen om den försvinner? Foto: Mattias Ullman.

I några fall har artiklar i media påverkat folk. Jag minns den döda kornsparven, ringmärkt dessutom, som rapporterades från Sjöbo dagarna efter en tidningsartikel om just kornsparv. En kollega till mig hämtade kroppen och det visade sig vara en ung talgoxe. En annan artikel handlade om berguvarna i Limhamns kalkbrott. Dagarna efter fick vi ett samtal om en berguvsunge på en balkong intill nämnda brott. Våra tankar gick till hornuggla men det var värre än så – berguvsungen visade sig vara en björktrast!

Samtalen innehåller ibland rent komiska inslag såsom "utefågel", "fågelmåsu" och "en gäss". En del fåglar sägs ha brutit bakbenen och andra saknar svans. Sánt kan man väl le åt och leva med, men den dåliga artkunskapen oroar mer än den roar.

Att mycket vanliga fåglar som skator, koltrastar, sädesärlor, talgoxar och duvor

är helt okända begrepp för så många är svårt att förstå för oss som gick i skolan på 1960-talet. Då fick vi åtminstone lära oss de vanligaste arterna bland både djur och växter. Idag är uppenbarligen all sådan undervisning historia.

Jag avslutar med några egna rader från *Mini-Anser* som gavs ut 2018. Jag dristar mig till att tycka att det i någon form är visdomsord: "Skolan och olika föreningar har givetvis en stor betydelse och ett stort ansvar för att så frön och odla ditt och andra ungas intresse för natur. Om vi sviker, sviker vi både oss själva och naturen. Då står vi inför en framtid utan människor som vet hur en vattenrall eller roskarl ser ut eller låter. Då är det heller ingen som märker om de försvinner".

KENNETH BENGTTSSON
FÅGELSKYDD SPILLEPENG

Norrländsk kungsörn bosatte sig i Skåne

Att norrländska kungsörnar tar sig ner till Skåne är inget nytt. Det har många gjort under åren som flytt. Men de som överlevde forna tiders örnskyttar eller andra faror under andra tiders vinterhalvår har alltid förmodats ha återvänt till Norrland och sitt ursprungsområde. Men ringmärkning kan bättra på vårt vetande om både kungsörnars och andra fåglars rörelser.

Denna text handlar om ett kungsörnsrevir i östra Skåne. Härifrån kom det rapporter 2016 som berättade att det syntes örn och troligen en unge vid ett bo i en liten talldunge. Det var oklart vilken art det gällde – både havsörn och kungsörn nämndes. Vid besök våren 2017 konstaterades ett överraskande faktum – både havsörn och kungsörn hade påbörjat häckning i talldungen och det var bara 330 meter mellan bona.

Tyvärr avbröt kungsörnarna häckningen 2017, men havsörnarna fick ut två ungar. Under 2018 och 2019 fanns inte kungsörnarna på plats och vi vet inte var de var då. Havsörnarna fick däremot ut en unge båda dessa år. Men 2020 var kungsörnarna åter tillbaka i talldungen, denna gång i ett bo bara 250 meter från havsörnsboet. Båda paren påbörjade häckning, men havsörnarna avbröt tidigt på säsongen. Däremot lyckades kungsörnarna och en unge kunde ringmärkas 7 juni. Den var då cirka 50 dagar gammal.

Jag är övertygad om att årets häckning genomfördes av samma örnpar som sågs 2017. Då lyckades vi inte få något foto på dem, men däremot lyckades både jag och Rolf Nordquist få bilder på en av örnarnas färgring i samband med årets ringmärkning och där gick de tre sista tecknen att

Kungsörnen från Ångermanland över sitt Skånerevir. Foto: David Folkesson.

Ångermanlänningens unge fotograferad vid åtel i Skåne i oktober 2020. Foto: Magnus Johannesson.

tyda. Turligt nog så räckte det för att bestämma individen.

Svaret som kom var överraskande. Örnen visade sig nämligen vara ringmärkt som bounge i ett granbo i Ångermanland 2012 – alltså en klockren norrländsk kungsörn. Den är avläst en gång tidigare och då handlade det om Hälsingland och januari 2015. Någon gång därefter har den alltså dragit mot Skåne och funnit sig både partner och ny hemvist.

Svenska kungsörnar kan alltså etablera sig långt ifrån sin födelseplats och det finns fler exempel, t.o.m. på det omvända, alltså sydsvensk örn till Norrland. Följande kommentar fick vi i år från Thomas Birkö, örninventerare i just Ångermanland:

Det är intressant att följa var olika örn-individer etablerar sig. I Ångermanland har vi minst två finskfödda (ringmärkta) kungsörnar som har häckat och kanske fortfarande häckar. I fjol fotograferades dessutom genom bokamera en kungsörn i

ett häckande par i Ångermanland som har en blå områdesring d.v.s. född i södra Sverige. Kanske en Skåneörn? Det är ännu mer skumt. Att norrländska och finska kungsörnar kan etablera sig och parbilda i områden som de besöker på vintern känns mer rimligt. Men varför har en sydsvensk kungsörn dragit norrut och etablerat sig? Jag tror att sanningen är den att det är mycket mer rörelser av kungsörnar i olika riktningar (förutom de gotländska) än vad man kan tro. Framförallt av subadulta örnar innan de har etablerat sig som häckande.

Vi vet inte mycket om de skånska kungsörnsungarnas eventuella rörelser utanför Skåne, men ett fynd är lite intressant. Det handlar om en unge född i östra Skåne 2016 som hittades som bedagat kadaver nära Alingsås i Västergötland i maj månad 2018. Varför hade den tagit sig dit?

DAVID FOLKESSON
MALMÖ

Den föränderliga måsen

Det finns många fåglar som bär olika fjäderdräkter under sitt liv. Åldern på fågeln spelar t.ex. stor roll för många fåglars utseende och andra ser annorlunda ut under sommaren än de gör under vintern. En sådan är den vadare som vi idag känner under namnet kärrsnäppa. Den har liksom många andra vadare en mycket vackrare dräkt under sommaren än den har under vintern. I gamla tider (1800-talet) kallades den därför för "föränderlig strandvipa".

Här ska vi istället titta närmare på en annan föränderlig fågel, nämligen skrattmåsen. Den uppvisar flera olika utseenden, allt beroende på ålder och årstid.

Som mycket ung, alltså från tiden då de nyss lämnar boet och cirka två månader framåt, bär den en fjäderdräkt med många bruna nyanser. Den dräkten ser man inte i alla fågelböcker och därför kan sådana skrattmåsar vara svåra att artbestämma

för en nybörjare. De bruna tonerna varierar också från individ till individ så alla ser inte helt lika ut (Foto 1 & 2). När vi når en bit in på hösten har de unga skrattmåsar bytt många mindre fjädrar och då har de fått sin första vinterdräkt (Foto 3). Nu ser alla ungdomarna plötsligt väldigt lika ut! Denna dräkt bär de fram tills de fyller ett år ungefär och normalt har de inte de gamla fåglarnas bruna hätta under sin första sommar. Men det finns undantag! En del ungdomar får brun hätta redan under sin första vår och ser då ut som en blandning mellan ungdom och äldre fågel (Foto 4).

När skrattmåsar är ett år gamla byter de alla sina fjädrar och då får de i princip samma utseende som de äldre har under vintern, den utan brun hätta alltså. De går då knappast att skilja från äldre skrattmåsar i vinterdräkt. Den bruna hättan på de äldre fåglarna kan börja mattas av redan

Foto 1 & 2. En ljusare och mörkare ung ungfågel. Foton: Kenneth Bengtsson.

Foto 3. Ung skrattnås på hösten.
Foto: Kenneth Bengtsson.

i slutet på sommaren och när vi når hösten har nästan alla skrattnåsar vitt huvud (Foto 5). Den sista dräkten för skrattnåsens del är den vi känner från sommaren –

Foto 4. Ettåring med brun hätta och adult i sommar-dräkt. *Foto: Anders Åkesson.*

alltså den med en vackert mörkbrun hätta (Foto 4).

KENNETH BENGTSOON
ARLÖV

Foto 5. Adulta skrattnåsar i vinterdräkt (fast en har kvar den bruna hättan). *Foto: Kenneth Bengtsson.*

Axel Thorenfeldt

Axel Thorenfeldt är född i Norge, men bosatt i Skåne.

Han delar tiden mellan biologistudier i Lund
och att konstnärligt fånga detaljerna i fågelvärldens rikedom.

Axel fascineras också av karga landskap i havsbandet.

Klockan är sex på morgonen när jag sätter på kaffet. Fortfarande några illustrationer kvar att måla till den nya europeiska häckfågelatlasen, och jag arbetar bäst på morgonen. Ekot låter från radion. Jag börjar skissa. Det skall bli en spelande dubbelbeckasin, en art jag bara sett kort en gång. Som tur är har vi ett biologiskt museum i Lund, och bredvid mig på bordet ligger några akvarellstudier från skinsamlingarna. De ger mig åtminstone något slags direkt kontakt med motivet. De andra teckningarna som ligger där är skisser av

fågelns proportioner och jizz. Efter ett tag tycks jag ha hittat rätt, och börjar lägga en laving med ljus ockra över beckasinsens rygg ...

Mitt namn är Axel Thorenfeldt. Jag är född och uppvuxen i Norge, men pluggar numera biologi vid Lunds universitet. Jag brukar säga att plagget är min hobby, för egentligen målar jag mest. Natur har alltid intresserat mig, och inspirerad av konstnärer som Viggo Ree och Lars Jonsson började jag tidigt att måla av den också. Fåglar blev en självklar motivgrupp. De

finns här hela året, och hemma på Hvaler-öarna kunde jag studera många olika arter. I början var jag nästan sjukligt upptagen med deras detaljer. Jag spenderade timmar ute i skogen för att hitta fjädrar som kunde ge en sann bild av fågelns färger och teckningar. Det blev en teknisk träning som jag fortfarande drar nytta av, då jag aldrig har gått någon konstinriktad utbildning. Min konstskola har alltid varit mitt eget intresse och min nyfikenhet för bild och natur. När jag de senaste åren fått en del uppdrag som illustratör har också detta varit en bra motivation.

Som många andra konstnärer har även jag fastnat för en specifik plats. Gården jag växte upp på ligger på en av de större Hvaler-öarna, Kirkeøy, som till mestadels är täckt med skog. Jag älskar fortfarande den skogen, men det är ett annat landskap som tagit större plats i mina bilder.

På grannön ligger hamnen Viken. Denna ö är i allmänhet mer platt, och utanför hamnen sträcker sig ett fjällliknande landskap ned mot havet. Här har isen skrapat över berget för över 10 000 år sedan, och lämnat stora stenblock. Detta öppna landskap blev min favoritlokal för fågelskådning och teckning. Där ute vid havet finns ejdrar, skarvar, mås och trut. Om hösten kommer vadarna, änderna och rovfåg-larna. Om vintern däremot är det tyst – då målar jag landskapet.

Även efter att jag flyttat till Skåne fortsätter jag att måla detta landskap. Det har på något sätt fastnat i mitt minne, och jag blir aldrig trött på att låta akvarellfärgerna teckna stenarna, vattnet och himlen där ute vid Viken. Landskapet runt Lund ger ju självklart bättre möjligheter att studera fåglar, men "mitt" landskap har jag inte hittat här.

Water Glass
17 24 30

I fågelmålningarna kombinerar jag mitt intresse för biologi och ornitologi med estetik. I vissa fall är målet att skapa en känsla eller atmosfär runt fågeln, men ofta vill jag bara dyka in i dess detaljer och biologi. Akvarell har blivit mitt medium, kanske eftersom det länge varit just biologens verktyg. Det är praktiskt att använda när man sitter i fält med tubkikare och skissbok, men det har också obegränsade möjligheter i studio. Det är en evig process att hitta balansen mellan kontroll

och slump. När jag målar illustrationer till böcker eller infotavlor jobbar jag mest med små penslar och lite vatten, men för ett vinterlandskap brukar jag stora, breda penslar, mycket vatten och stora ark. Det är två olika världar, olika tekniker, men ändå samma medium. Det finns nog inget i denna värld jag hellre skulle vill göra än att måla, så biologiplugget är mer ett slags backup-plan ... hoppas jag.

Axel Thorenfeldt (född 1998)

www.axelthorenfeldt.com

axel@thorenfeldt.com

Axels verk:

1. Sparvhök med koltrast. (Sidan 54).
2. Skärsnäppa, illustration för EBBA 2. (Sidan 55).
3. Skärfläcka, skissbok från Falsterbo (Föregående uppslag).
4. Fjälluggla, illustration för Reisa Nationalpark. (Ovan).
5. Plansch med hålhäckare. (Motstående sida).

LOKALKLUBBARNAS PROGRAM VINTERN 2020/21

*Alla SkOF:s medlemmar är välkomna att delta i lokalklubbarnas programverksamhet.
Om inte annat anges gäller ordinarie samlingsplats.*

På grund av pågående covid-19-pandemi och rekommenderade förhållningssätt från myndigheterna har en del lokalklubbar valt att avvakta med att fastslå vinterns program.

Ändringar kan komma att ske i sista minuten. För aktuell information hänvisas till respektive lokalklubbns hem- och facebooksidor.

Datum	Programpunkt	Arrangör
December		
5	Fyledalen. Samling kl. 09.00 vid betongplattan/gamla tegelbruket.	Coccothraustes
6	Lunds reningsverk. Samling kl. 09.00 på parkeringen vid Själlandstorg i Malmö.	MO
6	Fåglarna längs Linnérundan. Samling kl. 10.00 på Naturums parkering.	NöSkF
6	Örn och gåsexkursion. Samling kl. 09.00 på parkeringen vid Sölvegatan, Lund.	LFK
12	Lussekåda med korvgrillning i Fyledalen.	
	Samling kl. 08.00 vid Västra Stationstorget i Lund.	Gladorna
13	Lussekåda. KOF-funktionärer vid Stureholm, plattformen kl. 10.00-14.00.	KOF
26	Hallands Väderö.	
	Anmäl dig senast 15 november till Olle Holst 0705 21 27 07, max 12 deltagare.	LFK
26	Annandagsjulvandring till Ekenabben, Samling kl. 10.00 på Naturums parkering.	NöSkF
26	Hallands Väderö. Samling i Torekovs hamn kl. 09.45.	KOF

Forts. nästa sida.

Medlemmarna i SkOF kallas härmed till

ÅRSMÖTE MÅNDAGEN 8 MARS 2021

Skånes Ornitologiska Förening håller ordinarie årsmöte
måndagen 8 mars 2021 kl. 18.00 i Blå Rummet på Ekologihuset, Sölvegatan 37, Lund.

Årsmötet kommer att hållas fysiskt i Ekologihuset, men även sändas digitalt via Zoom.
För att säkerställa röstlängd vid eventuell röstning under mötet måste föranmälan om digitalt deltagande skickas till Eva Engberg, seeveg@gmail.com senast den 5 mars.
Alla som har anmält sig till digitalt deltagande får därefter en Zoom-länk som endast gäller för årsmötet.

OBS! Eventuella ändringar gällande årsmötet kommer att delges via SkOF:s hemsida www.skof.se samt SkOF:s Facebooksida. Vi vet ju inte i dagsläget hur pandemiläget är i mars.

Dagordning:

1. Val av mötesordförande
2. Val av sekreterare för mötet
3. Val av två justeringsmän
4. Fråga om kallelse behöri gen skett
5. Behandling av års- och revisionsberättelse
6. Fråga om ansvarsfrihet för styrelsen
7. Val av styrelseledamöter
8. Val av ordförande för år 2021
9. Val av revisorer och revisorsuppleanter
10. Val av föreningens firmatecknare
11. Val av valberedning
12. Förslag från styrelsen
13. Fastställande av inkomst- och utgiftsstat för 2021 samt medlemsavgift för 2022
14. Övriga frågor (inkomna till styrelsen före 15 januari 2021)

Efter årsmötesförhandlingarna, kl. 19.30, håller David Erterius föredraget

"Möten med karismatiska fåglar världen över."

I pausen mellan årsmötet och föredraget bjuder föreningen på fika.

LOKALKLUBBARNAS PROGRAM VINTERN 2020/21 – FORTS.

Datum	Programpunkt	Arrangör
Januari		
9	Fåglar vid Skånes västkust. Samling kl. 08.00 på Västra Stationstorget i Lund.	Gladorna
10	Vinterns östkustfåglar, Samling kl. 09.00 på parkeringen i Åspret, Åhus.	NöSkF
17	Örndag i Tosteberga.	
	Mellan kl. 09.00-13.00 finns värddar på plats på hamnplan i Tosteberga.	NöSkF
17	Lunds reningsverk.	
	Samling kl. 09.00 vid vändplatsen i änden av Åkerlund & Rausing's väg.	LFK
17	Vinterfågelvandring. Samling kl. 09.00 vid Bjuvs vattentorn.	KOF
31	Örnar vid Tosteberga. Samling vid Ica Kvantum, Hörby kl. 07.30.	GJUSE
Februari		
13	Vinterfåglar vid Rönneholms mosse. Samling Badplatsen vid Sjöholmen kl. 09.00.	GJUSE
28	Skånes västkust. Samling kl. 09.00 vid parkeringen på Sölvegatan, Lund.	LFK
28	Lunds reningsverk. Samling i Gårdstånga kl. 08.00	GJUSE

Lokalklubbar i Skåne

GÖINGEBYGDENS BIOLOGISKA FÖRENING (GBF) www.gbfnatur.se
 Kontaktperson: Håkan Winqvist, 0725 79 48 66, familjen.winqvist@telia.com

KULLABYGDENS ORNITOLOGISKA FÖRENING (KOF) www.kof.nu
 Samlingsplats: ICA Maxi (fd Brännborns), Ängelholm
 Kontaktpersoner: Mats Peterz, 0706 47 31 21, info@kof.nu

LUNDABYGDENS FÅGELKLUBB (LFK) www.lundabygdensfagelklubb.se
 Samlingsplats: P-platsen vid KFS, Sölvegatan 22 F, Lund (mitt emot Ekologihuset).
 Kontaktperson: Lars G R Nilsson, 0706 96 51 80, lgrn@bredband.net

MALMÖORNITOLOGERNA (MO) www.malmorn.se
 Samlingsplats: P-platsen vid Sjölandstorg (korsningen Roskilde-/Margaretavägen).
 Kontaktperson: Sven-Erik Svensson, 0706 65 64 32, svenerik.svensson1949@gmail.com

NORDÖSTRA SKÅNES FÅGELKLUBB (NöSkF) www.spoven.com
 Samlingsplats: Parkeringen vid naturum i Kristianstad.
 Kontaktperson: Evert Valfridsson, 044-32 30 45, evert.valfridsson@naturskyddsforeningen.se

RINGSJÖBYGDENS FÅGELSKÅDARE (GJUSE) www.gjuse.se
 Samlingsplats: Parkeringen vid ICA Kvantum i Hörby.
 Kontaktperson: Lars-Olof Nilsson, 0723 93 74 14, lars-olof.nilsson1@comhem.se

COCCOTTHRAUSTES (Co) – FÅGLAR I SYDOST
 Samlingsplats: Meddelas i programmet.
 Kontaktperson: Bengt Celandier, 0709 29 95 88

GLADORNA – NÄTVERKET RAPPHÖNAN SKÅNE
 Samlingsplats: Västra Stationstorget Lund (baksidan av tågstationen).
 Kontaktpersoner: Monica Pedersen, 0735 50 61 47, mOnick@hotmail.com
 Eva Engberg, 0708 25 66 50, seeveg@gmail.com

PROGRAM VINTERN & VÅREN 2021

Välkommen till SkOF:s måndagskvällar på Ekologihuset, Sölvegatan 37 i Lund!

Föredragen börjar kl. 19.00 och sista insläpp sker ca kl. 19.15. Därefter går det inte att komma in eftersom ytterdörren är låst. Parkering sker enklast på P-platsen vid Sölvegatan 22 F (strax öster om Ekologihuset). Infart från öster via Ole Römers väg. Både denna parkering och parkeringen vid Naturvetarvägen är numera är avgiftsbelagda dygnet om.

På grund av den pågående pandemin och Folkhälsomyndighetens rekommendationer om begränsningar i folksamlingars storlek kommer programkommittén att möjliggöra ett digitalt deltagande på distans för dem som avstår från att infinna sig på Ekologihuset i Lund. På föreningens hemsida och facebookside kommer det inför varje måndagsföreläsning att finnas en länk till Zoom. Via denna kan intresserade koppla upp sig, se föreläsningen och höra föreläsningsskallaren. Detta erbjudande förutsätter att respektive föreläsningsskallare ställer sig positiv till tillvägagångssättet. Föreläsningen kommer enbart att kunna följas live och spelas ej in.

25 januari – Göran Pettersson:

”Uganda”

Uganda hyser inte bara källflödena till Vita Nilen. Här finns också en rikedom på fåglar och däggdjur som få afrikanska länder uppvisar. Den ikoniska lungfiskätaren Shoebill (träskonäbb) står stoiskt och inväntar sitt byte i papyruskanten. Den urläckra grönbröstadade juveltrasten hukar sig i den täta undervegetationen inne i regnskogen. Ett möte med en familjegrupp bergsgorillor tar en livslång plats i din minnesbank och en flock schimpanser får oss att känna vindlingar i ryggraden från vårt förflutna. Följ med Göran på en tio dagar lång (kort) resa till det sydvästligaste hörnet av detta intressanta land. Vi besöker bland annat Queen Elizabeth National Park och Bwindis ogenomträngliga nationalpark.

1 februari – Staffan Bensch:

”Lövsångaren avslöjar gener som styr fåglars flyttningsbeteenden.”

Hur flyttfåglar finner vägen mellan sina sommar- och vinterkvarter, ofta belägna på olika kontinenter, är en fråga som fascinerat människor under århundraden. Hos långflyttande tättingar vet vi att flyttningen är genetiskt styrd, men vilka gener och hur de uttrycks känner vi inte till. I föreläsningen kommer Staffan att berätta om studierna av lövsångare som framförallt bedrivs i södra Norrland där sydvästflyttande, av underarten *trochilus*, möter och blandar sig med sydostflyttande *acredula*. Forskningen om det genetiska flyttningsprogrammet har fått ett rejält uppsving de senaste åren tack vare nya tekniker för genetiska analyser och möjligheter att följa flyttningsdetaljer med hjälp av ljusloggar.

Foto: Staffan Bensch.

8 februari – Lars Pettersson:

”Från Falsterbo till Kätkesuando: första elva åren med Svensk Dagfjärilsövervakning”

Sedan 2010 räknas Sveriges fjärilar systematiskt över hela landet. På de första elva åren har vi sett mycket hända: nya arter kommer, andra dör ut, vissa flyttar hit i tusental och andra lever ett undagömt liv på myrar i fjällen. Fjärilsövervakningens samordnare, Lars Pettersson från Lunds universitet, kommer för att berätta om allt detta och mycket mer.

PROGRAM VINTERN & VÅREN 2021

15 februari – Lars Maltha Rasmussen:

"Grönlands natur och dess rika fågel- och djurliv"

Världens största ö kanske inte kan stoltsera med störst artrikedom i världen men de djur som befolkar den vackra ön är anpassade till ett hårt liv bland snö, is och kort sommar/lång vinter. Hör om valar, myskoxar, de fascinerande grönländska fåglarna och människorna på denna gigantiska ö. Lars är en dansk biolog som har arbetat i Grönland både som forskare och expeditionsguide.

22 februari – Axel Thorenfeldt:

"Fåglarnas plats i konst och illustration"

Med historiska paralleller berättar Axel Thorenfeldt om fåglarnas plats i konst och illustration, och om sitt eget arbete som fågelillustratör och konstnär.

Akvarell: Axel Thorenfeldt.

1 mars – Joseфина Pehrsson:

"Bland pipplärkor och rallar på Västkustens pärla – Nidingen"

Biologen och fågelskådaren Joseфина Pehrson har besökt fågelstationen på Nidingen årligen i 15 års tid. När det var dags att välja examensarbete fanns det ingen tvekan – skärpiplärkorna på Nidingen behövde en ny genomgång! Hur går det egentligen för den ovanligt täta populationen på Nidingen? Har de påverkats av vattenrallens ankomst till ön för knappt tio år sedan? Med hjälp av data från studier gjorda på 1980- och 90-talet har Joseфина försökt hitta förändringar i skärpiplärkornas häckningsbeteende under säsongen 2020.

8 MARS – ÅRSMÖTE kl. 18 i Blå Rummet, Ekologihuset, Sölvegatan 37, Lund

I pausen mellan årsmötet och föredraget bjuder föreningen på fika.

Kl 19.30: David Erterius: "Möten med karismatiska fåglar världen över."

Foto: David Erterius.

DAVID ERTERIUS, duktig naturfotograf och guide för Rockjumper och AviFauna, kommer att berätta och visa bilder från sina otaliga resor i hela världen. Flamlövsalsfågeln är en av de fascinerande arter som David kommer att låta åhörarna stifta bekantskap med.

Ringmärkarkurs i Falsterbo

Åtta unga fågelskådare fick i augusti lära sig grunderna i ringmärkning på Falsterbo Fågelstation i samarbete med Ungdomsskådarna och BirdLife Sverige. Kursen stöttades med ekonomiskt bidrag från Marie-Claire Cronsteds stiftelse, BirdLife Sverige och Naturskyddsföreningen i Kristianstad. Ett stort tack till dem.

När vi alla väl kommit fram till den något undangömda fågelstationen i Falsterbo, så fördelades vi på varsitt rum om två personer. Vi var sju som skulle bo på fågelstationen i fyra dagar, där vi skulle vara med och ringmärka fåglar och allt som hör till. När alla hade packat upp sina saker och bäddat sina sängar, delades vi upp i två olika grupper. En grupp började med att ringmärka vid Fyren och den andra gruppen började ringmärka i Flommen. Ledarna var noga med att vi behövde lägga oss i tid, för vi skulle upp tidigt.

Att gå upp så tidigt var nytt! Kl. 04.30 var det som gällde för att vi skulle vara ute i god tid, men det kanske inte alls är tidigt om man jämför med när stationens ledare och ringmärkare går upp. De hade tagit upp och fixat alla slöjnet när vi väl kom till platserna, antingen Fyren eller Flommen. Vår uppgift var bland annat att observera hur man gör och sen plocka ut fåglar ur näten själva. Första gångerna var det lite obehagligt och man var extra försiktig, men efter lite tips och råd fick man ut fåglarna och det blev lättare för varje gång. Efter att vi fått med fåglar från näten och lagt ner dem i fångstpåsarna vi hade runt midjan, var det dags för ringmärkning. Vi gick igenom hur man skulle hålla fågeln i handen, i fel hand till och med (för en högerhänt), huvudet mellan pek- och långfingret, benen mellan ring- och lillfingret, i ett lätt, men stadigt grepp.

Full fokus när Ava Unger ringmärker en lövsångare.
Foto: Björn Malmhagen.

Vissa hade ringmärkt fåglar förr och andra aldrig. Jag var en av de sistnämnda. Det var nervöst och jag tänkte på allt som kunde gå fel. Att hålla en fågel stadigt i fel hand, ta biometriska data och ringmärka samtidigt var nytt. Men tack vare ledarnas och ringmärkarnas goda råd och pedagogiska demonstrationer så lyckades även jag ringmärka min första fågel. En 1K rödstjärthona kom vi fram till, efter att vi lärt oss hur man köns- och åldersbestämmer med hjälp av fjäderdräkten. Mycket information, subtila skillnader, mönster och undantag, men framför allt jätteintressant! Vi fick även äran att ta ner näten på korrekt sätt efter några genomgångar.

Stationschef Stephen Menzie visar en enkelbeckasin och hur den åldersbestäms

Foto: Björn Malmhagen.

Kursledaren Ola Svensson delar ut diplom efter avslutad kurs.

Foto: Björn Malmhagen.

Vid Fyren var vi i trädgården, i vanliga kläder, men vid Flommen var det vadarbyxor som gällde. Vi gick ner till vattnet, i vad som kändes som tunnlar av vass, vadade genom vatten som gick precis ovanför knäna och trampade i gytta som man sjönk ner i. Men det var så spännande! Att komma fram till näten eller vadarburarna i hopp om att det hamnat en fågel i någon av dem. Vid Flommen skedde ringmärkningen i en liten omgjord strandbod, bakom en stor sanddyn, idylliskt nästan. Ifall någon av grupperna fick en raritet eller något anorlunda i sina nät eller burar, så fick den andra gruppen ta del av det också. Någon av ledarna kom från den andra platsen med en fångstpåse med okänt innehåll, alltid lika spännande att se vilken fågel det kunde vara. Ibland dök det upp en eller

annan fågelskådare som hade fått nys om våra fynd. Det var kul att se hur exalterade de var, trots att detta förmodligen inte var deras första observation.

Vi såg totalt 117 arter, både i fält och i nät. Någon fick äran att ringmärka en sparvhökshona, en annan fick se en vattenrall för första gången och någon kunde äntligen se skillnaden mellan en rörsångare och en sävsångare. Efter en dags ringmärkning fanns det tid över till att skåda vadare ute vid Nabben eller sträckande rovfåglar uppe vid möllan. Men det fanns även tid för sol och bad för den som ville! Efter fyra lärorika dagar lämnade jag Falsterbo Fågelstation med en massa ny kunskap, nya erfarenheter och vänner – och en hel del nya livskryss.

LEJLA SKRIJELJ
LUND

Fiskekompis

Så plötsligt satt hon där på spöt, rakt framför mig!

Här följer en liten berättelse om hur denna bild kom till.

Som fotograf finns det vissa fågelarter som står lite extra högt på önskelistan. För min del är det bl.a. kungsfiskare, skäggmes och glada. Alla är de, var och en på sitt eget sätt, så fantastiskt tecknade med en lika fantastisk fjäderdräkt i de mest underbara färger.

När det gäller kungsfiskaren började det hela sommaren 2014. Jag fick tips om en lokal uppe i Blekinge. Sagt och gjort besökte jag den lilla ån under ett antal gånger den sommaren, utan framgång. Det skulle ta mig tre år innan jag till slut lyckades få dem att sätta sig framför mig i mitt gömsle. Bättre lycka hade jag på en lokal här i Skåne. Sedan fyra år har besökt

denna lokal, företrädesvis på sensommar och höst. Här hade jag turen att få kungsfiskarna att landa på pinnar/grenar framför mig från första besöket. Lyckan var total! Numera besöker jag denna lokal en till två gånger per år. Inte så mycket för bilderna utan mer för att få uppleva dessa underbara fåglar på nära håll och det kan man få om man ser till att ha gott om tålamod och ett bra gömsle. Som närmst har jag haft dem sittande uppe på mitt gömsle, fiskande till synes totalt orädda. Det händer ofta att de är på plats två till tre timmar under en morgon. Att de är duktiga på att fiska råder det ingen tvekan om då de lätt tar 6–8 fiskar under en timmes tid.

Efter hand växte så idén att varför inte få en kungsfiskare att sitta på ett fiskespö! Vad kan vara mer naturligt? Sagt och gjort tog jag vid tillfälle med mig mitt spö till

Foto: Christer Rådne.

lokalen. Döm om min förvåning då kungsfiskarhonan direkt kom och satte sig på spöt. Tydligt en bra plats att spana ifrån. Spöt visade sig även vara ett bra ställe att banka till fiskarna på. Kungsfiskarna gör så för att bedöva, ha halvt ihjäl fiskarna, innan de sväljer dem.

Där satt hon sedan efter att ha svalt en av morgonens flera fiskar helt nöjd på mitt spö på bara fem meters avstånd. Jag fick min efterlängtnade bild och hon verkade mer än belåten. Om en fågel nu kan vara det.

Avslutande fakta: Att det är en hona ser man på det röda på den undre näbbhalvan (hanarna har helsvart näbb) och att det är en ungfågel syns på de köttfärgade tarserna. De vuxna fåglarna har knallröda fötter och en fjäderdräkt med mer klara färger och inte ungfåglarnas mer dova färgtoner. Dessutom ser man tydligt hur näbbspetsen är ljus, det är tillväxtområdet. De fullt vuxna fåglarna har helsvarta näbbspetsar.

CHRISTER RÅDNE
DALBY

Meddelanden från SkOF:s styrelse

Vinterfågelsafari inställt

Styrelsen har beslutat att tills vidare ställa in den årliga Vinterfågelsafarin. Med tanke på att aktiviteten bygger på bilkörning över hela Skåne är det inte miljövänligt. Återsamling efter rallyt i en gemensam lokal är med tanke på corona-pandemin inte heller så lämpligt. Föreningen är därför tveksam till att bedriva verksamheten i framtiden.

SkOF Res 2021

Sicilien 20–27 april

Fåglar, orkidéer och kultur

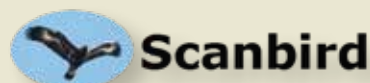
Reseledare: Björn Malmhagen

Pris: 20 575 kr (enkelrumstillägg: 2 850 kr)

I priset ingår: Flyg, transporter under resan, del i dubbelrum på hotell, all mat från middag första dagen till frukost sista dagen samt lokal fågelguide.

I fågelväg kommer vi att kunna se hökörn, slagfalk, dvärgörn, blåkråka, svartstare, italiensk sparv, palmduva och stenhöna. Längs kusten ser vi flamingos, purpurhöna, vadar-fåglar och en hel del orkidéer.

Detaljerat dagsprogram och anmälan på
www.skof.se.

Teknisk arrangör och kontakt:

Scanbird ApS
Telefon: +45 234 234 04
Hemsida: www.scanbird.com
Email: scanbird@scanbird.com

Makalös tur vid hundtur i Trelleborg

Tisdagen 6 oktober, tog min sambo och jag en tur med hundarna. På hemvägen passerade vi Dalabadets parkering och promenerade på gångbanan norr därom. Min sambo och en hund, som gick några meter framför mig, skrämde upp en fågel från marken som flög upp och landade i ett träd. Eftersom jag alltid har kamera med mig på turerna, kunde jag ta en serie bilder från kanske tre meters håll några minuter efter kl. 12.00.

Vid redigering av bilderna, liknade den en ängsplucka, men eftersom jag var osäker, lade jag in den i Facebookgruppen "Vilken fågel?" Svaret "Oj, oj, oj!....." inledde

kommentatorsfältet, varefter namnet sibirisk plucka skrevs. Sedan rasslade det till med kommentarer. Någon rekommenderade mig att lägga in den i Artdatabanken. Jag försökte, men misslyckades. Till sist fick jag hjälp av en initierad fågelskådare. Resten av veckan föreföll Skånes ornitologer, och kanske även från andra landskap, gå man ur huse för att besöka Dalabadet. Som gammal skolfux, känns det härligt att kunna bidra med ringar på vattnet efter upptäckten.

PER-ÅKE OLSSON
TRELLEBORG

Sibirisk plucka. Foto: Per-Åke Olsson.

Meddelanden från SkOF:s styrelse

Premiär för digitalisering av föredragen på SkOF:s måndagskvällar

Den 19 oktober inleddes SkOF:s måndagskvällar 2020. Höstsäsongens första föredrag blev också inledningen på en ny era: Föredragen kommer framöver att kunna åhöras på två sätt – på plats i Blå hallen på Ekologihuset i Lund eller hemifrån via Zoom. Föreningen har ordnat den tekniska biten, så att de som vill kan logga in sig på den länk med instruktioner som finns på SkOF:s hemsida och Facebooksida.

Med gemensamma krafter såg Rachel Muheim, Arne Hegemann och Eva Engberg från styrelsen och Johnny Jönsson från Ekologihusets bibliotek till att premiärkvällens föredrag kunde avnjutas både fysiskt och digitalt.

Skälet att sända föredragen via Zoom är den alltså pågående pandemin, men också att de som bor långt från Lund eller de som kanske tvekar att köra bil en mörk höstkväll kan vara med. Så styrelsen hoppas att antalet deltagare på måndagskvällarna kommer att öka och att många fler på detta vis kan delta i framtiden. Samtidigt är det bättre för miljön om vi kör bil mindre.

SkOF:s styrelse har alltså beslutat att fortsätta kombinera måndagskvällarna på Ekologihuset med utsändning via Zoom, oavsett pandemins vidare förlopp. Välkomna på det sätt ni föredrar!

SkOF Res 2021

Oman 13–21 november

Fåglar, natur och kultur

Reseledare: Björn Malmhagen

Pris: 26 900 kr (enkelrumstillägg: 2 600 kr)

I priset ingår: Flyg, transporter under resan, del i dubbelrum på hotell, all mat från frukost andra dagen till frukost sista dagen samt lokal fågelguide.

Fågellivet i denna del av Oman är mycket spännande. Det finns en hel del lokala arter som bulbyler, solfåglar, paradismonarker, glansstjärnor m.m., men också en hel del flyttfåglar från både Europa och Asien. Det rör sig om ett varierat utbud av rovfåglar, vadare och tättingar – andra arter som abdimstork som är en afrikansk häckfågel sträcker norrut till Oman. Vi kan alltså förvänta oss en härlig blandning av europeiska, asiatiska, arabiska och afrikanska arter.

Detaljerat dagsprogram och anmälan på
www.skof.se.

Scanbird

Teknisk arrangör och kontakt:

Scanbird ApS

Telefon: +45 234 234 04

Hemsida: www.scanbird.com

Email: scanbird@scanbird.com

Räkna fåglar vid fågelmatningarna!

Sista helgen i januari 2021 genomförs den stora fågelräkningen *Vinterfåglar Inpå Knuten* för 16:e gången. Då ska det bland annat bli intressant att se hur pass utbredd steglitsen har hunnit bli på de skånska fågelmatningarna. Sakta men säkert har den ökat i antal under de gångna åren, men den har ännu inte blivit så talrik att den kvalat in på den skånska tio-i-topp-listan. Men att döma av expansionen, är det nog enbart en tidsfråga innan den gör det.

Steglitsen är en ganska "ny" besökare vid svenska fågelmatningar. Går vi drygt 30 år tillbaka i tiden, fanns det inga rapporter om steglitsen som regelbundet besökte fågelmatningar här i landet. Däremot var beteendet välkänt från Brittiska öarna. Där hörde steglitsen till de regelbundna matgästerna redan vid mitten av förra århundradet.

I Sverige kom de första rapporterna om steglitsen på fågelmatningar under tidigt 1990-tal. Det var i Mälardalen, dvs. i landskapen Södermanland, Västmanland och Uppland. Där hör arten numera till de tio talrikaste arterna under räkningshelgen. Så är det ännu inte i Skåne även om den ökat ganska markant även här. Under de fem första åren med *Vinterfåglar Inpå Knuten* (2006–2010) rapporterades det i genomsnitt 0,35 steglitsen från de skånska matningarna. Det kan jämföras med i genomsnitt 0,65 under de fem senaste åren (2016–2020). Uttryckt på annat sätt pendlade steglitsen mellan plats 23 och 27 på topplistan i Skåne de fem första åren, medan den de fem senaste åren funnits på plats 13–16.

En tydligt uppåtgående trend finns även i Svensk Fågeltaxerings mer vetenskapliga material, särskilt när det gäller häckningstid (standardrutter och sommarpunktrutter). Enligt dessa är steglitsen en av de arter som det går allra bäst för i Sverige just nu. Samtidigt som den ökat i antal i sina tidigare kärnområden, vilket kan beskrivas som delar av Götaland och Svealand, har den också expanderat norrut. Denna expansion är tydligast längs Norrlands kust, där den numera förekommer regelbundet upp till trakten av Luleå. Men spridningen har även skett inåt land. Exempelvis verkar steglitsen nu vara etablerad i trakten av Östersund i Jämtland.

Det kan säkert finnas flera anledningar till steglitsens sentida ökning, men en teori som lanserats är att den gynnas av klimatförändringarna. Den är en så kallat "varm" art, vilket innebär att den

Steglits – snart på tio-i-topp-listan?

Foto: P-G Bentz/Sturnus.se.

vill ha en relativt hög medeltemperatur under häckningstid. Möjligen kan även den stadigt ökande fågelmatningen vintertid ha gynnat steglitsen. När de väl upptäckte dessa "dukade bord", fick de övervintrande steglitserna en stabil födokälla att luta sig mot.

Steglitsen är för övrigt inte ensam som relativt ny besökare på fågelmatningar. Under senare årtionden har även arter som stjärtmes och trädkrypare börjat besöka fågelmatningar betydligt mer frekvent än förr om åren.

På fågelmatningarna äter steglitserna i första hand solrosfrön, och de verkar vara särskilt förtjusta i skalade fröer. Men de äter även hampfrön och flera av de små fröer som finns i olika fröblandningar. Har man möjlighet att skaffa ogräsfrön från golvreiset på en lokal kvarn, har även detta visat sig attrahera steglitsen. Ännu ett sätt att få steglitsen till sin trädgård är att lämna "lite skit i hörnen", det vill säga låta ogräs som tistlar, renfana och kardborre få frodas i någon hörna.

Räkna gärna både steglitsen och andra besökare på fågelmatningarna helgen 29 januari–1 februari (fredag–måndag) 2021 och rapportera sedan resultatet till vinterfaglar.se

ANDERS WIRDHEIM
BIRDLIFE SVERIGE

Inventering av storspov i Skåne 2021

Under 2020 genomförde SkOF en landskapstäckande uppdatering av det häckande beståndet av trana och en rapportering av utfallet kommer sannolikt i nästa nummer av *Anser*. Till 2021 planerar SkOF en motsvarande uppdatering av det skånska beståndet av häckande storspov. Till skillnad från tranan som har expanderat rejält i Skåne har storspoven gått starkt tillbaka. Vid den skånska atlasinventeringen 2003–2009 bedömdes beståndet till omkring 250 par. Det är tyvärr sannolikt att storspoven har minskat ytterligare i Skåne sedan dess.

Storspoven är relativt lättinventerad och flertalet naturintresserade känner nog igen artens karaktäristiska revirsång som hörs på långt håll. Vi har fastställt den huvudsakliga inventeringsperioden till 10 april–15 juni, där fokus ligger på att fastställa revirhållande par, men samtliga observationer som indikerar häckning är av intresse.

Vi önskar framför allt utvärdera den geografiska förekomsten av häckande storspovar i Skåne där jämförelsen i första hand görs med atlasrutor från 2003–2009. Samtidigt kan det vara praktiskt

att inventering och rapportering sker kommunvis. När jag sammanställde rapporterna av troliga revir av storspov i Skåne från *Artportalen* för 2020 gav detta totalt 73 par. Men rapporterna var uppenbart ofullständiga för flera lokaler som Vombs och Karups ängar för att nämna några av de främsta lokalerna. I följande kommuner saknades stöd i *Artportalen* för häckande storspov under 2020: Burlöv, Klippan, Landskrona, Malmö, Osby, Staffanstorp, Trelleborg, Vellinge och Örkel-lunga. Nog finns storspov som häckande i några av dessa kommuner?

Det är önskvärt att lokaler eller områden som har besökts utan kontakt med häckande storspovar också rapporteras som inventerade. I slutändan underlättar detta sammanställningen och ett mer rättvisande resultat kan uppnås.

Rapportera i första hand till *Artportalen*, i andra hand till undertecknad – richard.ottvall@gmail.com eller mobiltelefon: 0705 64 28 22.

RICHARD OTTVALL
FÖR SKOF:S FORSKNINGSKOMMITTÉ

Foto: Mikael Arinder/Skånska Bilder.

**SVENSK
INSAMLINGS
KONTROLL**

Insamlingen till stöd för Falsterbo Fågelstation fortsätter.

Fågelstationen har tilldelats 90-konto:

Pg 900301-3; Bg 900-3013

Betalningsmottagare: Skånes Ornitologiska Förening

Falsterbo Fågelstation

Andra halvåret 2020

Hösten 2020 innebar den 41:a säsongen med standardiserad ringmärkning vid Falsterbo Fågelstation. Ringmärkning bedrevs på två platser: Fyrträdgården (21 juli–10 november) och Flommens vassar (21 juli–30 september). Två dagar ringmärktes mer än 1 000 fåglar och nya dagsrekord för flera arter. Generellt låg antalet ringmärkta fåglar nära genomsnittet. Totalt ringmärktes 18 327 fåglar av 80 arter samt en hybrid. Det var ett bra år för trastar och grönsiskor, men det blev inga uttalade invasioner.

Höstens väder har i stort sett varit förmånligt för verksamheten. Några blåsiga perioder har begränsat ringmärkningen, framför allt i Flommen, där vassarna inte ger samma vindskydd som i fyrträdgården. Framför allt 23–27 augusti och 4–10 september fick ringmärkningen ställas in flera dagar. Nederbörds mängderna har inte hel-

ler varit stora. Inte förrän i månadsskiftet oktober/november började det blöta höstvädret göra sig påmint. Temperaturerna har legat över medel alla höstens månader och i november sattes ett rekord för månaden då termometern nådde 15,2 grader 2 november. Generellt har det varit mycket behagliga förhållanden för ringmärkning.

En av höstens många "ringduvedagar", 25 oktober. Foto: P-G Bentz/Sturnus.se.

Fyren 21 juli – 10 november

Vid fyren ringmärktes 14 822 fåglar av 67 arter vilket är precis över medelvärdet som är 14 113. Två dagar gav tresiffriga antal: 28 september (1 116) och 13 oktober (1 179).

Den talrikaste arten var rödhake (3 579), kungsfågel (3 493), blåmes (1 688) och grönsiska (1 407). Antalet rödhakar var mycket över medelvärdet (3 579; medel 2 309) och inkluderar två dagar med runt 500 märkta. Den 31 augusti ringmärktes 123 rödhakar vilket är en hög summa så pass tidigt på säsongen. Antalet kungsfåglar var också mycket över medelvärdet (3 493; 2 560) men antalet blåmesar var betydligt under (1 688; 4 121). Antalet grönsiskor (1 407) var högt över medelvärdet (632). De flesta ringmärktes under den första halvan av säsongen med t.ex. 1 070 i september. Hade "invasionen" fortsatt kunde det ha blivit ett rekordår, men antalen minskade i oktober. Säsongen slutade som den åttonde bästa för grönsiska, och 407 ringmärkta 26 september var den sjunde högsta dagssumman.

Under den senare delen av säsongen ringmärktes trastar i höga antal. Taltrast dominerade med 468 ringmärkta (medel 251), den nästbästa säsongen. Den högsta dagssumman var 89 den 27 september, näst högsta sedan 1980. Antalet märkta koltrastar (165; 59) var också mycket över medelvärdet och näst högsta i serien. Högsta dagssumman blev 39 den 14 oktober vilket är den tredje högsta. Rödvingetrastarna var inte lika talrika, men likaså över medel (45; 24). Både 14 och 15 oktober ringmärktes elva vilket är delat de fjärde högsta.

Bland de mindre vanliga eller rara arterna under säsongen finns en göktyta, tre gröngölingar (rekordår, endast 10 ringmärkta sedan 1980), en spillkråka, två mindre hackspettar, två trädlärkor, en höksångare, en lundsångare (den 19:e ringmärkta men endast den femte på hösten), en taigasångare, en talltita (10:e sedan 1980), en trädgårdsträdskrypare och två varfåglar (varav en visade några karaktärer för den nyligen splittade sibiriska arten beringvarfågel *Lanius borealis*).

Endast en flock stjärtmesar ringmärktes under hösten: tio fåglar i en skön blandning av vithövdade av underarten *Ae. c. caudatus*, mörkhuvade *europaea* och alla nyanser däremellan. Foto: Stephen Menzie.

Varfågel av östligare ursprung ringmärkt 8 november. Utbredd, blek näbbas, svag ansiktsmask, brun ton på ryggen och tydlig vattring på undersidan är karaktärer som talar för beringvarfågel. Foto: Stephen Menzie.

Flommen 21 juli – 30 september

I vassarna i Flommen ringmärktes 3 505 fåglar av 48 arter (plus en hybrid) i den standardiserade fångsten. Talrikast var, som vanligt, rörsångaren (826). Detta var det näst sämsta resultatet sedan 1980, endast 2007 års resultat är sämre, och mindre än hälften av medelvärdet (1 756). Sövsångaren klarar sig bättre med 383 ringmärkta (medel 571) varav tre nyligen flygga ungfåglar bekräftar häckning i Flommen för andra året i rad. Kärrsångaren däremot nådde genomsnittliga antal (95; 97). Även denna art häckar numera i området.

Skäggmesen, som inte häckade i Flommen i fjol, återkom i år och 19 fåglar ringmärktes, tio adulta och 9 ungfåglar. Liksom vid fyren var grönsiskan talrikare än normalt. Den räknas inte som en typisk vass-art men många fångas när de flyger ner för att dricka. Årets antal blev rekordhögt (637). Andra arter med höga antal var

gransångare (151, näst högsta för denna art i Flommen och väl över medel 35, men noteras bör att medel för den senaste dekaden är 96), sävsparv (277; 201), ladusvala (212; 133), rödhake (144; 69), järnsparv (102; 54) och gårdsmyg (89; 38).

Mindre vanliga arter inkluderar fyra kungsfiskare (högsta antalet någonsin), en hybrid hussvala x ladusvala, en blåhake, en trastsångare, en sibirisk gransångare och en pungmes.

Återfynd och övrig märkning

Två intressanta återfynd gjordes denna säsong. Det första är en adult hona fältsångare som ringmärktes i Flommen 24 juli 2018 och dessutom återfångades på samma plats 14 augusti, tre veckor senare. Den 19 augusti i år återfångades hon ännu en gång! Det andra återfyndet gäller en jorduggla som ringmärktes som bounge i Holland 2019 och fångades den 20 september

Överst: kungsfiskare (ung hona) och hybrid hussvala x ladusvala (ungfågel). Undre raden: blåhake (ung hona) och gransångare av underarten *Ph. c. tristis*. Alla ringmärkta i Flommen hösten 2020. Foto: Marc Illa.

Inte mindre än 27 hornugglor ringmärktes vid sidan om standardprogrammet. Foto: Stephen Menzie.

Koltrast, ung hane, färdig att släppas med en ICARUS-sändare på ryggen. Foto: Stephen Menzie.

under övrig fångst, dvs. ringmärkning utanför det standardiserade programmet.

Under denna rubrik, övrig märkning, ringmärktes totalt 471 fåglar under hösten. Talrikast var gulärta (176), sparvhök (45) och kärrsnäppa (40). Noterbara arter är 14 vattenrallar, fem småfläckiga sumphönor, fyra spovsnäppor, en dvärgbeckasin, 27 hornugglor, fyra jordugglor, en nattskär och en skärpiplärka. Fyra blåsänder var överraskande de första att ringmärkas vid fågelstationen.

Koltrastar

Ett av höstens spännande projekt handlar om koltrastar. Falsterbo Fågelstation deltar i ett projekt lett av Max Planck-institutet i Tyskland. Det är ett europeiskt samarbetsprojekt för att förse koltrastar med sändare för att kunna spåra deras flyttningsbeteende. De GPS-försedda ICARUS-sändarna använder den Internationella Rymdsta-

tionen (ISS) för att förmedla position och rörelse av varje individ. Projektet har precis startat men vi hoppas att det kommer att ge massor med intressant information om vad trastarna gör efter att de har blivit ringmärkta vid fyren. I skrivande stund har en fågel nått norra Tyskland. Två av dem har flugit tillbaka till Skanör-Falsterbo och flera sitter i och i närheten av fyrdungen.

Dessutom, i samarbete med Ottenby Fågelstation, Skagens Fuglestation (Danmark) och Kalmar Universitet, så samlar vi in fästingar från koltrastarna. Analyser av fästingarna görs för att bl.a. studera spridning av smittsamma sjukdomar.

Guidningar

Den pågående pandemin påverkade i hög grad höstens guidningar. De förhandsbokade grupperna i fyrträdgården var färre och även vid de öppna guidningarna i helgerna var antalet deltagare något lägre.

Höstens sträck

Eftersom de tre vanligaste arterna var något fåtaligare än rekordåret 2019 slutade summan på drygt 3,4 miljoner sträckare, vilket ändå utgör en av de högsta siffrorna i serien. Bland de knappt 1,5 miljoner bo/bergfinkar var andelen bergfink högre än vanligt som en följd av bristen på bokollon. Totalt 780 000 ringduvor är en nedgång med över 200 000, men ändå en mycket hög siffra. Eftersom fler vitkindade gäss än vanligt dröjde sig kvar denna milda höst slutade summan på knappt 200 000. Därefter följde staren med 180 000. Detta är den högsta siffran på sex år och kanske ser vi en början till återhämtning efter en lång svacka. Även grönsiskan hade ett bra år med totalt 106 000 och sträcktoppen var ovanligt tidig. Kajan var fåtaligare jämfört med de senaste åren och slutade på 60 000. Hämplingen uppträdde fåtaligare än fjolårets rekord, medan steglitsen fort-

sätter sin kraftiga ökning och slutade på hela 47 000. Allmänt gynnades sträcket av dominerande västvindar och häckningen förefaller allmänt ha gått bra.

För rovfåglarna var resultatet något blandat. Antalet sträckande sparvhökar slutade på 32 000, vilket ligger väl över medel. Ormvråken hade en medelsäsong med 14 300. Gnagarförekomsten i södra Sverige var bättre än normalt medan tillgången i Norrland var dålig. Detta ledde till låga summor för fjällvråk (180), blå kärrhök (230), jorduggla (3) och varfågel (12) och låg ungfågelsandel för de två förstnämnda. Däremot verkar tornfalken, som inte är så beroende av gnagare, haft en bra säsong med hela 1 360 sträckare. Huvuddelen av de adulta bivråkarna missade återigen Falsterbo, medan antalet ungfåglar låg nära medel. Arter som fiskgjuse (287), brun kärrhök (1003), stäpphök (20), röd glada (4610), brun glada

Några av de många ägretthägrarna som sträckte rekorddagen 27 september. Foto: Tomas Svensson.

Steglitser på sträck förbi Nabben 27 oktober. Foto: Tomas Svensson.

(85), havsörn (58) och pilgrimsfalk (100) var förhållandevis talrika. Även för duvhök (9) och ängshök (15) var summorna goda. Bland udda rovfåglar kan nämnas ormrörn, mindre och större skrikörn samt örnvråk.

De flesta gäss och simänder ökar för närvarande. Bilden är mer splittrad för dykänderna där dock sjöorre återigen noterades för en toppnotering, med 24 000. Minskningen för ejder fortsätter dock. För såväl gråhäger (788) som ägretthäger (230) bokfördes nya rekordnoteringar. Hösten gav 44 vita projektstorkar, medan svart stork uteblev helt. Flertalet vadare uppträdde normalt och ungproduktionen för de flesta sibiriska arterna förefaller ha varit något bättre jämfört med senare år. Fisk- och silvertärna missgynnades av en period med ostvindar i augusti. Skrän- och småtärna klarade sig bra, medan svarttärnan minskar för närvarande. Kustlabb och fjällabb verkar ha lyckats med häckningen,

medan unga bredstjärtade saknades. Såväl skrattnås som fisknås räknades i stora antal och kanske är den förstnämnda på väg upp ur en lång svacka.

Medan ladusvalan endast låg något under medel går det inte bra för de båda andra svalarterna, där det ser nattsvart ut för hussvalan. Totalt 6 000 sträckande trädlärkor är en ny toppnotering, vilket speglar en allmän ökning. Endast tre fältpiplärkor och sju rödstrupiga piplärkor ligger i linje med fjolårets bottennoteringar. Forsärlan hade däremot sin bästa säsong (500). Flertalet sparvar minskar långsiktigt. En ortolansparv och sex lappsparvar speglar en kraftig nedgång. Sävsparven verkar ha hämtat sig något på senare år, medan det ser mer mörkt ut för gulspurv och snöspurv. Bland trastarna sträckte 2 000 björktrastar, som en följd av dålig bårtillgång norrut. Flertalet mindre finkar klarade sig relativt bra, med t.ex. 22 gulhämplingar och 3 500 vin-

Mikael Kristersson framför den nyrenoverade stationsbyggnaden 11 oktober 2020. Foto: Karin Persson.

terhämplingar. Mycket positivt är att grönfinken nu är på väg upp från det sjukdomsrelaterade bottenläget.

I motsats till fjolåret var frö- och bärtillgången uppenbarligen ovanligt dålig. Detta ledde till bättre fart på invasionsarterna. Totalt 31 000 blåmesar visar på en rejäl rörelse, medan sträcket av svartmesar och talgoxar inte var lika omfattande. Siden-
svansen hann inte riktigt nå Falsterbo innan räkningarna avslutades, vilket också sannolikt gäller gråsiskan. Domherren var klart vanligare än flertalet år, även om det inte blev något stor invasion. Alla tre korsnäckbarterna var i rörelse, men antalen låg något under medel. Endast fyra större hackspettar bokfördes som utsträckande och för spillkråka, gröngöling, nötskrika och nötkråka noterades endast enstaka vändande fåglar. (Nils Kjellén)

Fågelstationsbyggnaden

Renoveringen av fågelstationsbyggnadens utsida är nu nästan klar. Den sista ytterväggen (östra gaveln) har putsats och kalkslammats enligt konstens alla regler. Stort tack till Mikael Kristersson för allt arbete!

Stephen Menzie & Sophie Ehnбом